

KOMMUNAL GJELDSUTVIKLING OG BRUK AV ULIKE LÅNEKILDER

– *hvor går
veien videre?*

Agenda

- Hva er status desember 2015
 1. Renteutvikling
 2. Gjeldsutvikling
 3. Kapitalmarkedet
 4. Løpetid på gjeld
- Videre utvikling – viktige vurderinger
 1. Gjeldsvekst i sektoren vs. hver enkelt kommune
 2. Hva slags gjeldsvekst er det snakk om
 3. Hva er en ansvarlig gjeldsvekst og –forvaltning?
 4. Bruk av kort finansiering
- Hvor kan vi være i desember 2020?

98%

av landets
kommuner er
kunde hos oss

5 øre

Vi koster fem øre i
administrasjon for hver
hundrelapp vi låner ut

100%

Vi er heleid av
staten

1927

I snart 90 år har
vi finansiert
kommunal sektor

62

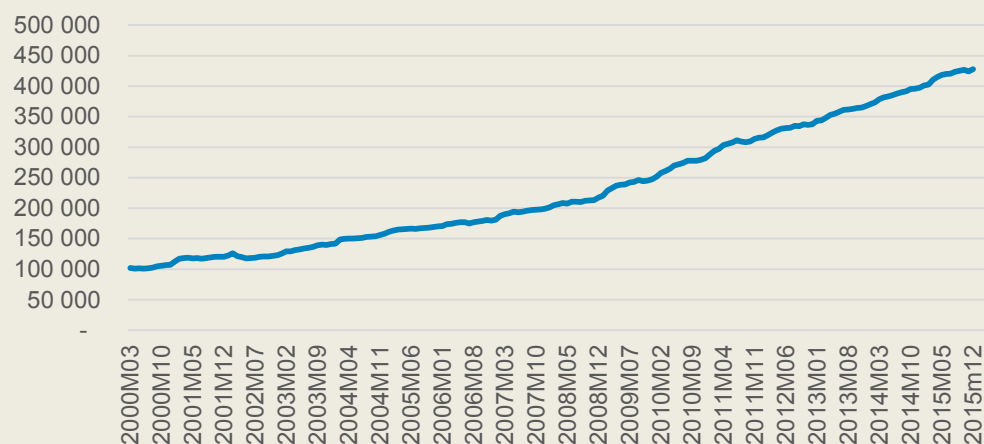
Antall personer
som jobber i
Kommunalbanken

3.

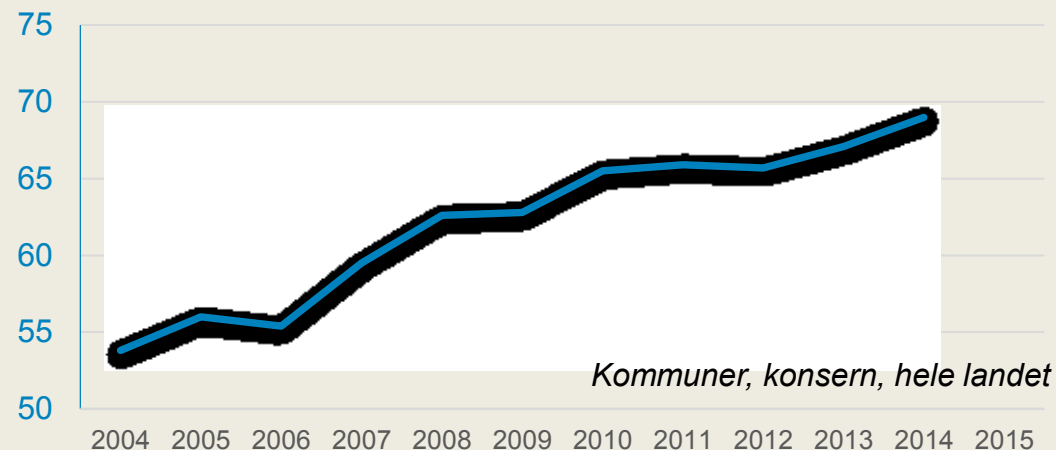
den 3. største
finansinstitusjonen målt
på forvaltningskapital

Status desember 2015

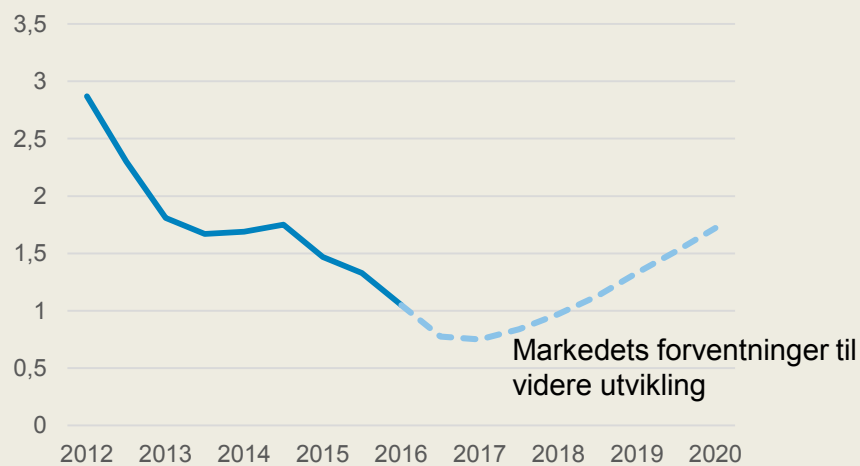
Brutto lånegjeld opp sannsynligvis over 430 milliarder kr

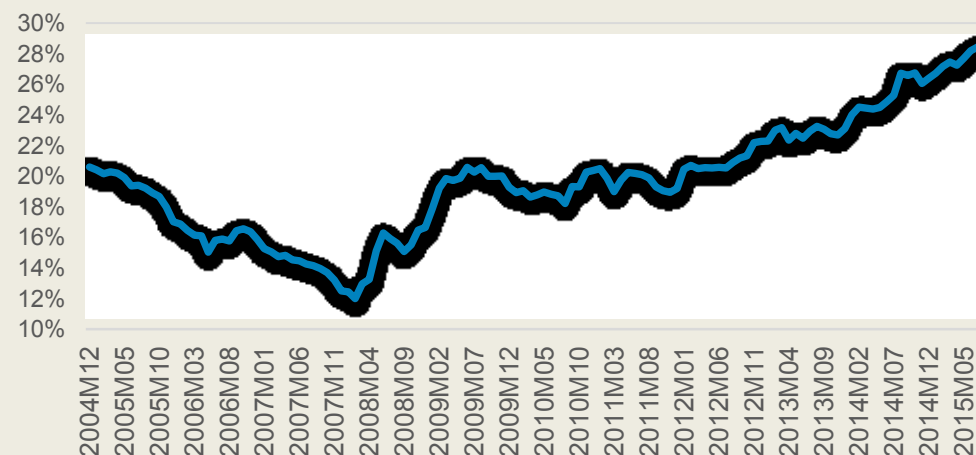
Netto lånegjeld i prosent av brutto driftsinntekter er stigende

NIBOR 3 mnd ned mot 1%

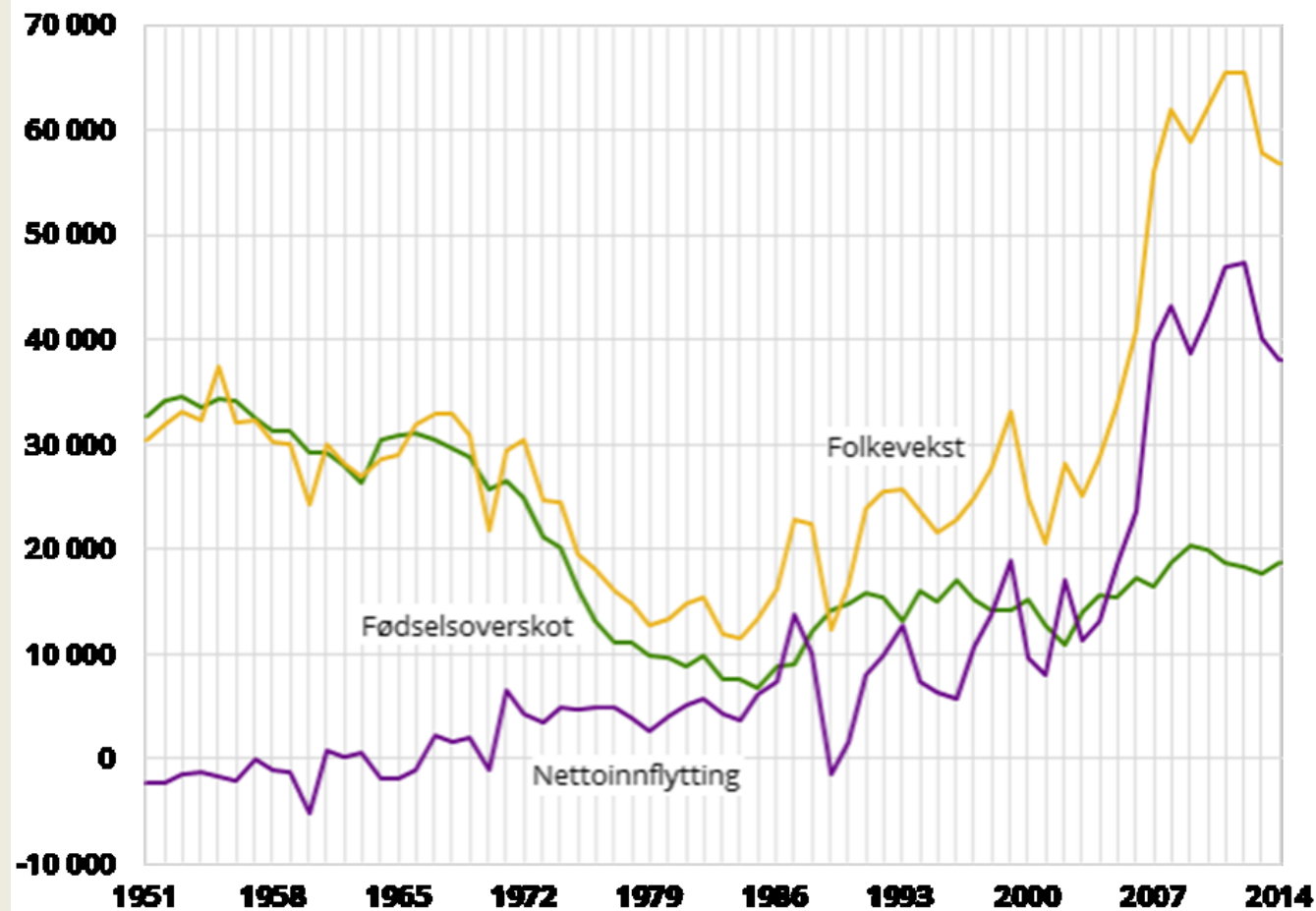

Økende bruk av kapitalmarkedet

Befolkningsvekst gir økende behov for investeringer i velferd

Figur 1. Fødselsoverskott, nettoinnflytting og folkevekst. Heile landet

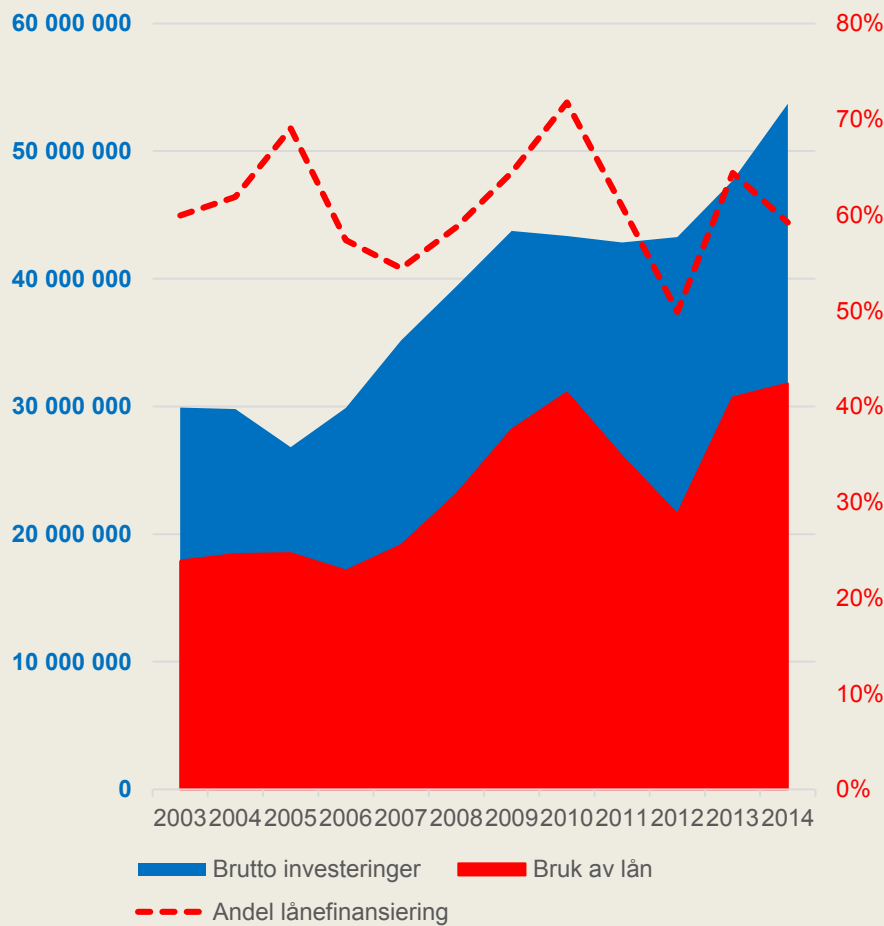

Kilde: Statistisk sentralbyrå

- Siste 10 år har befolkningen i Norge økt med 560 000 mennesker
- Tilsvarende nesten befolkningen i Bergen, Stavanger og Trondheim

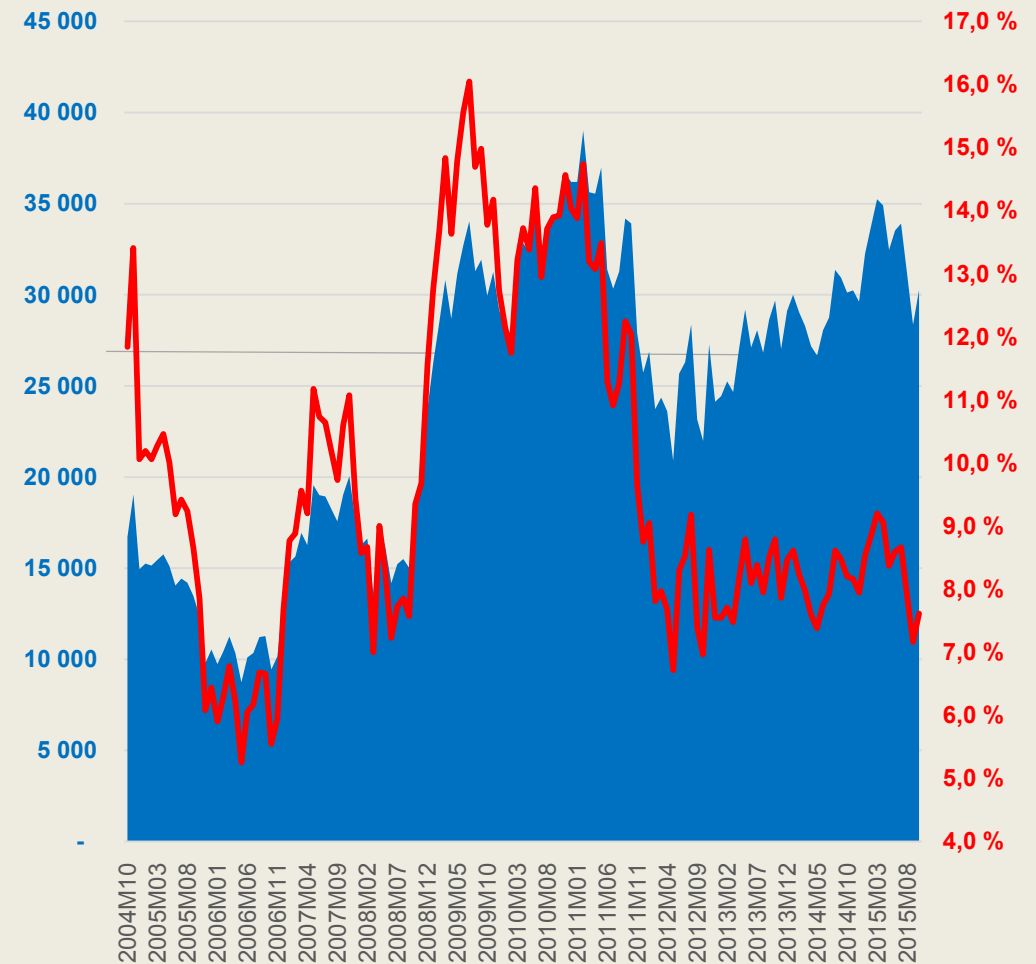
1) Høyt investeringsnivå gir høy gjeldsvekst

Årlige investeringer (kommuner konsern)
2003-2014

Kilde: SSB/Kostra
Kommune, konsern

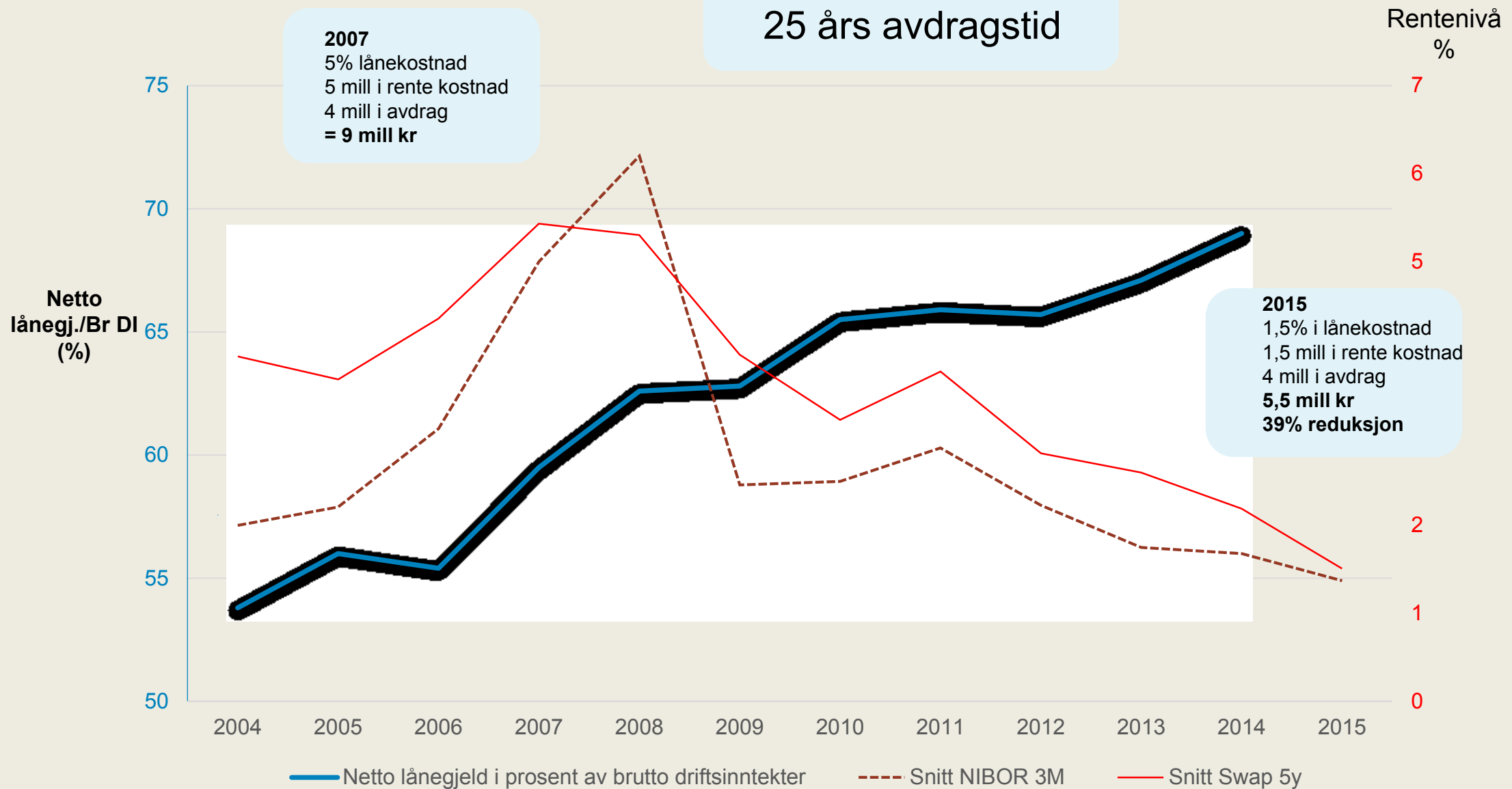
12 mnd løpende gjeldsvekst, K2 2004 - 2015

Kilde: SSB/K2

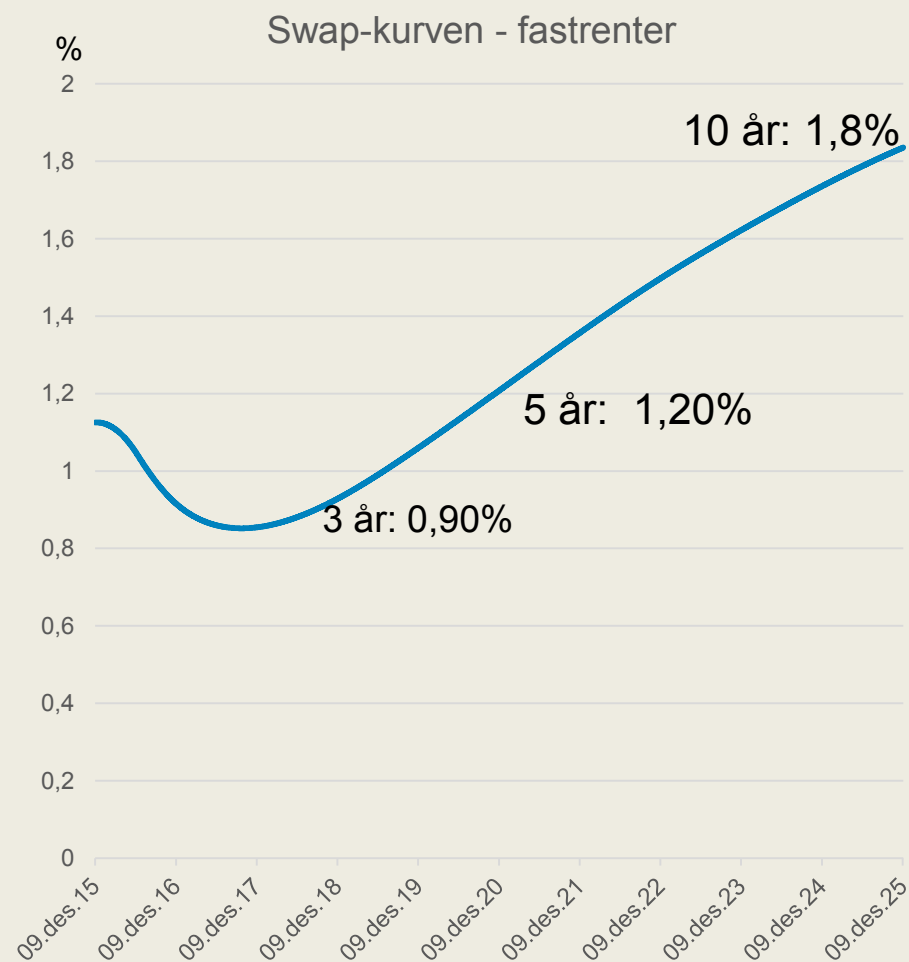
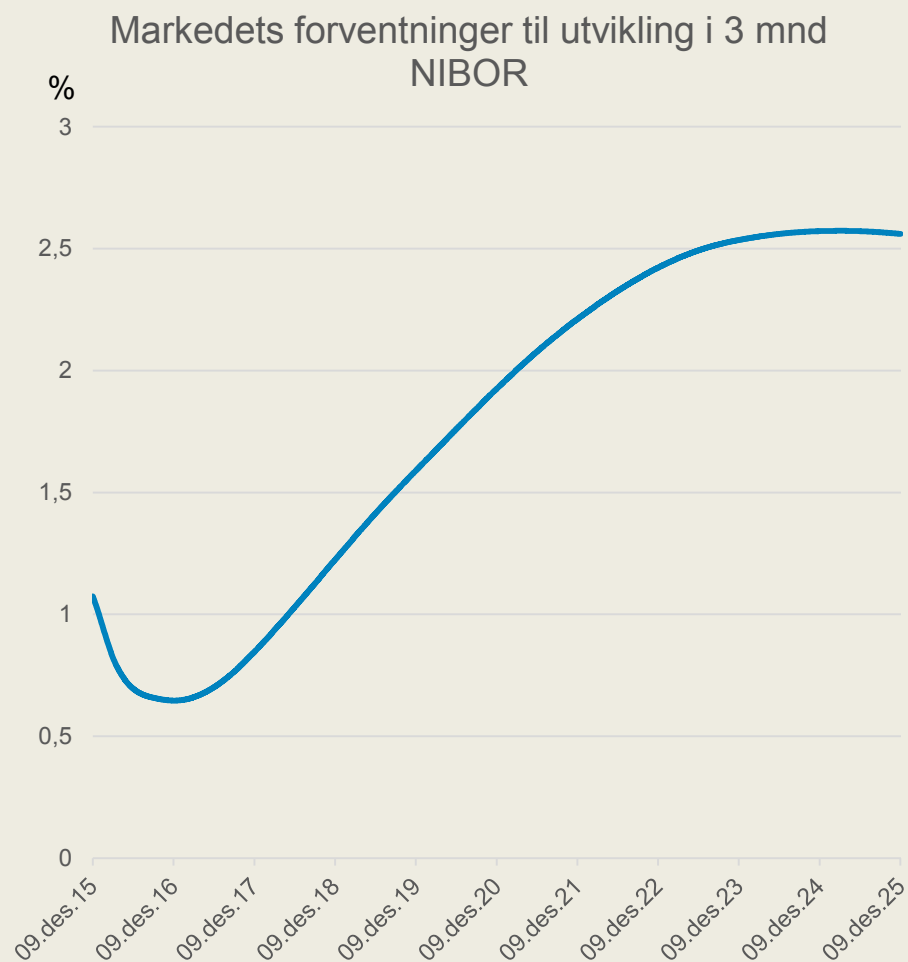
2) Økning i netto gjeld har kommet beleilig sammen med et stadig lavere rentenivå

Lån på 100 mill kr
25 års avdragstid

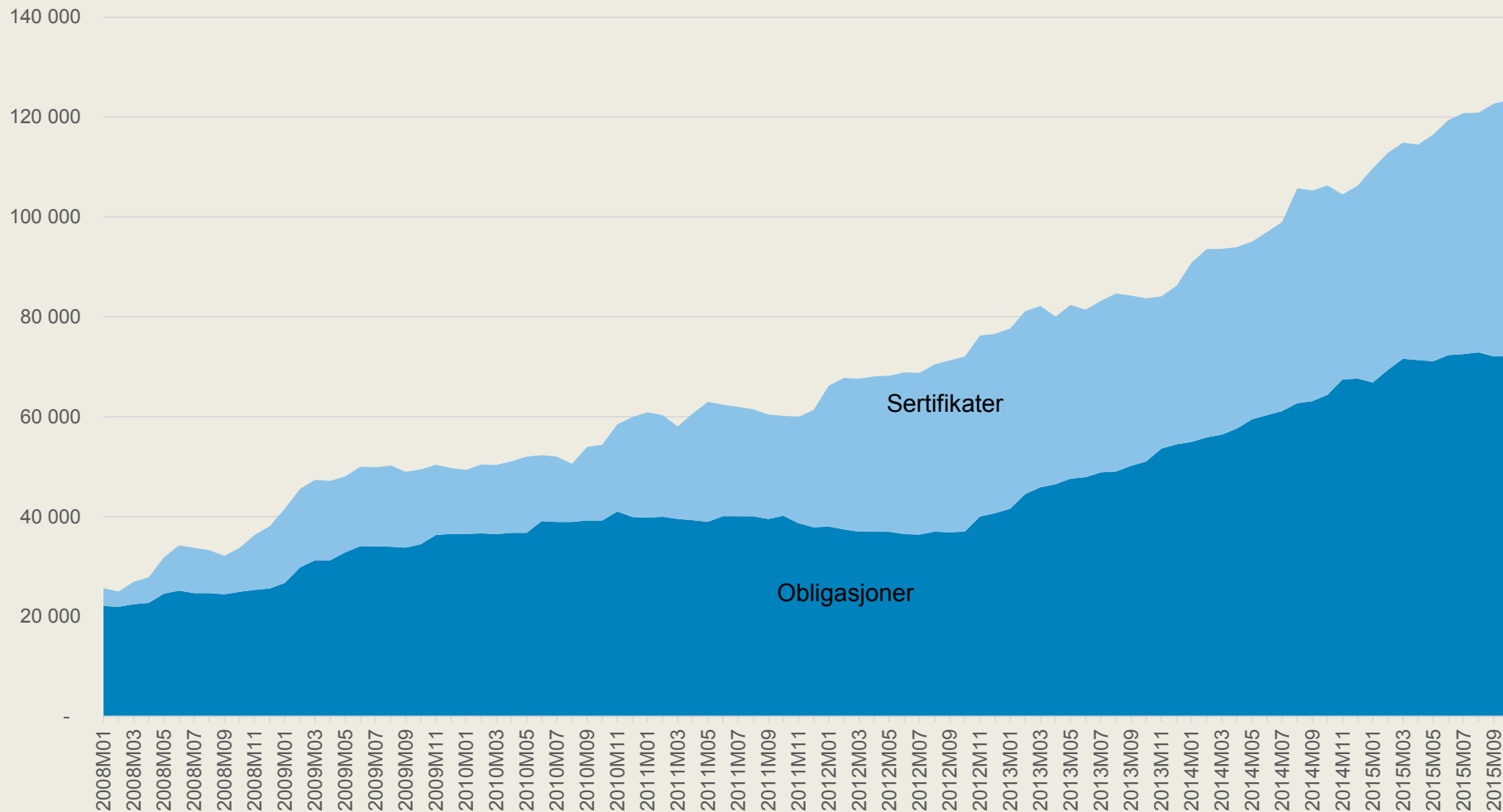

Kilde: SSB – Kostra. Kommune eks. Oslo,

3) Stadig fallende rentekostnad holder sektorens finanskostnader lave

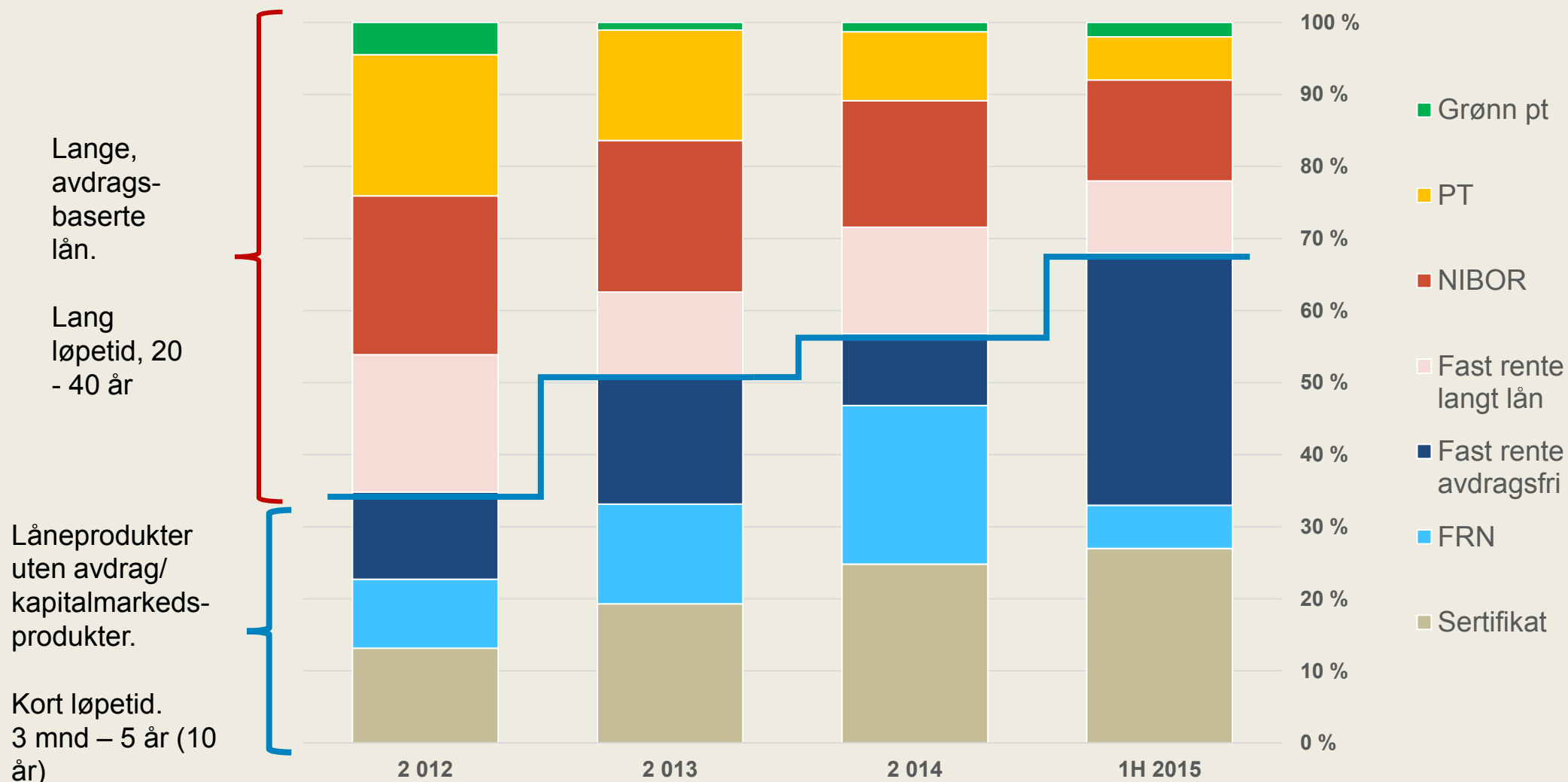
4) Sterk vekst i bruken av kapitalmarkedet

Kapitalmarkedet er blitt en viktig del av finansieringen av kommunal sektor

4) Lånemønsteret i endring – kortere løpetid på ny gjeld

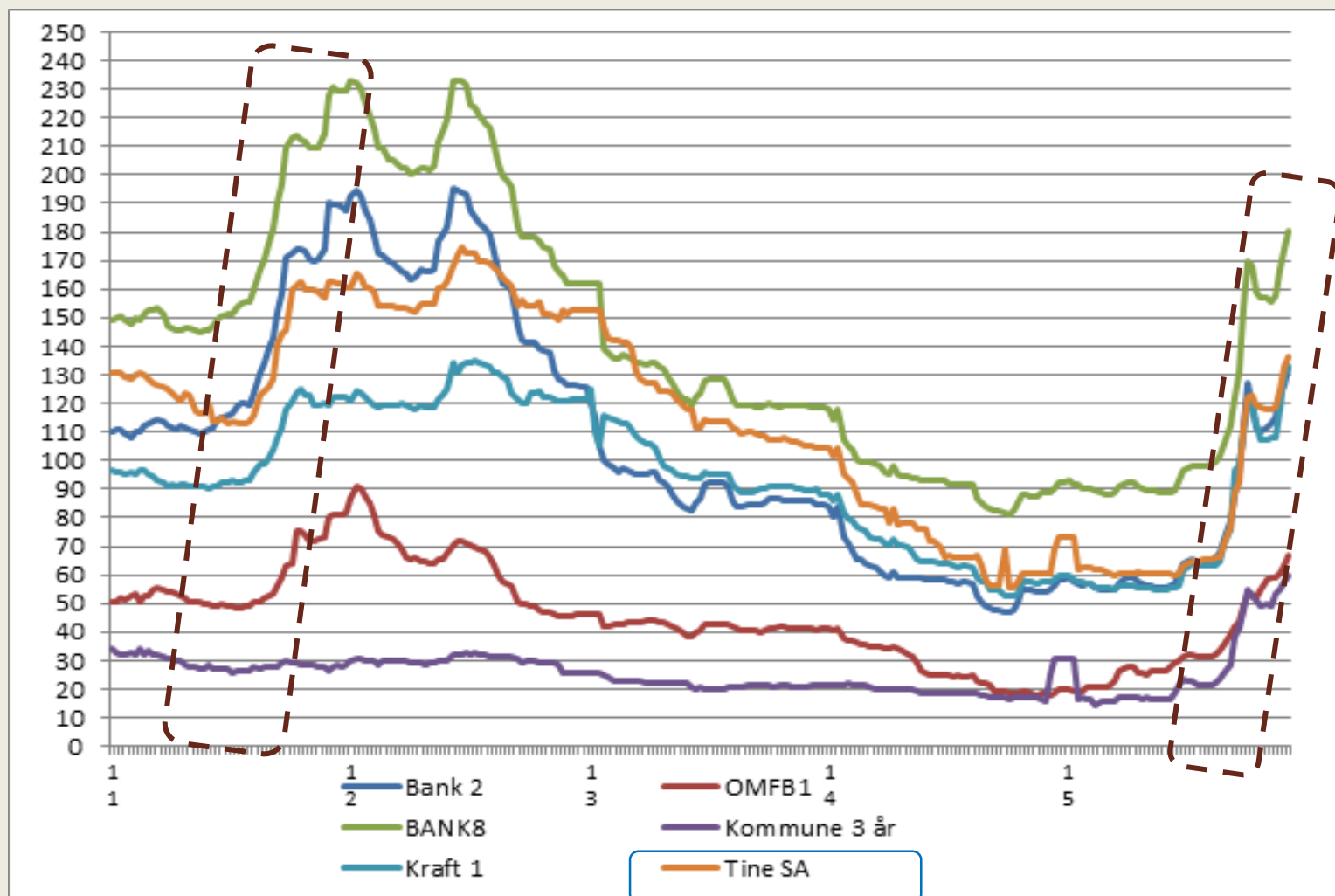
Fordeling av brutto etterspørsel etter ny finansiering:

Kilde: registrerte forespørsler på ny finansiering hos Kommunalbanken

4c) Økte marginer og økt volatilitet i kapitalmarkedet

Utviklingen i marginer på utvalgte obligasjonsutstedere med tre års løpetid:

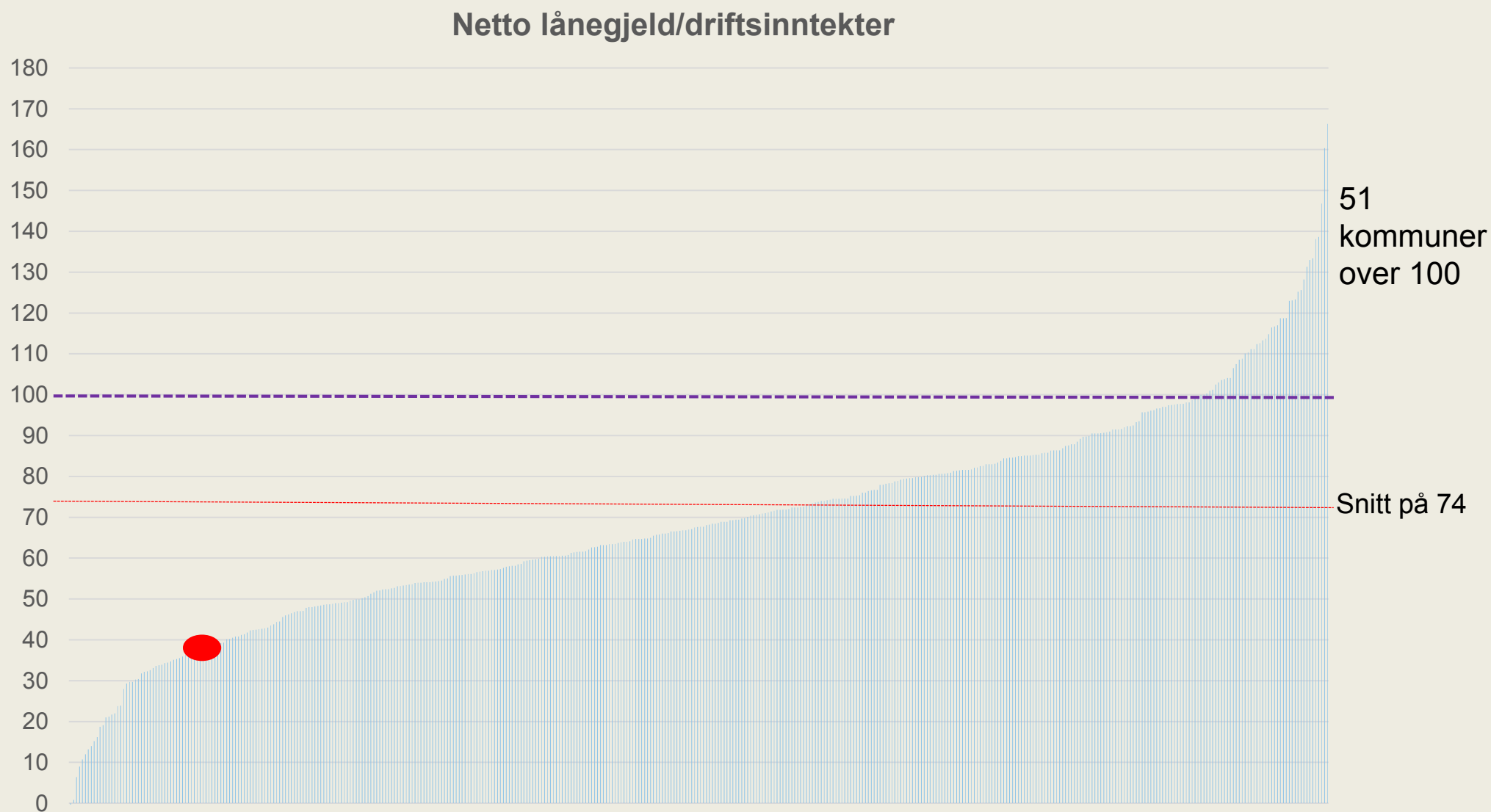

Økt volatilitet også i kommunale gjeldspapirer – prising utvikling i internasjonale kapitalmarkeder

Agenda

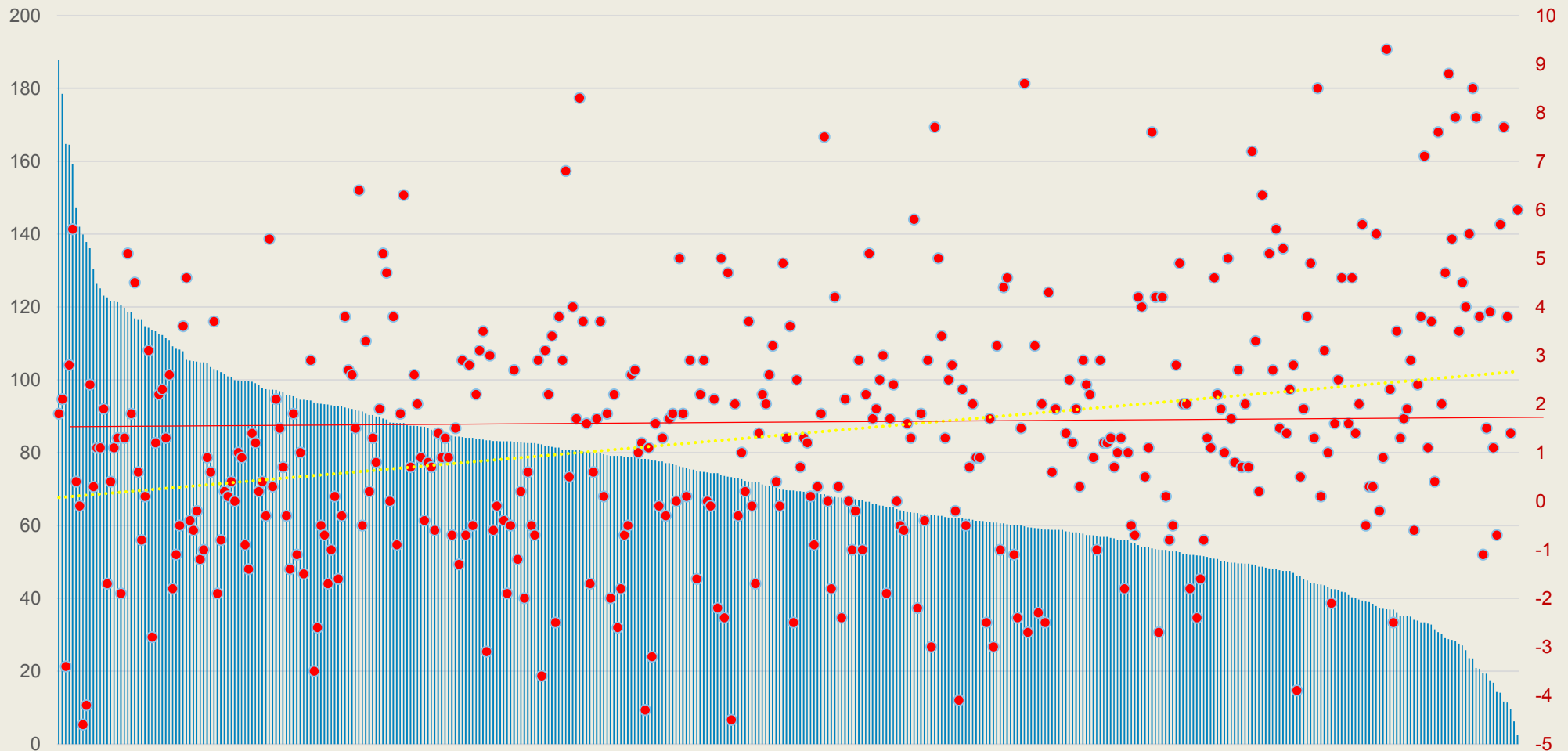
- Hva er status desember 2015
 1. Renteutvikling
 2. Gjeldsutvikling
 3. Kapitalmarkedet
 4. Løpetid på gjeld
- Videre utvikling – viktige vurderinger
 1. Gjeldsvekst i sektoren vs. hver enkelt kommune
 2. Hva slags gjeldsvekst er det snakk om
 3. Hva er en ansvarlig gjeldsvekst og -forvaltning ?
 4. Bruk av kort finansiering
- Hvor kan vi være i desember 2020?

1) Gjeld på sektornivå vs. gjeld i enkeltkommuner

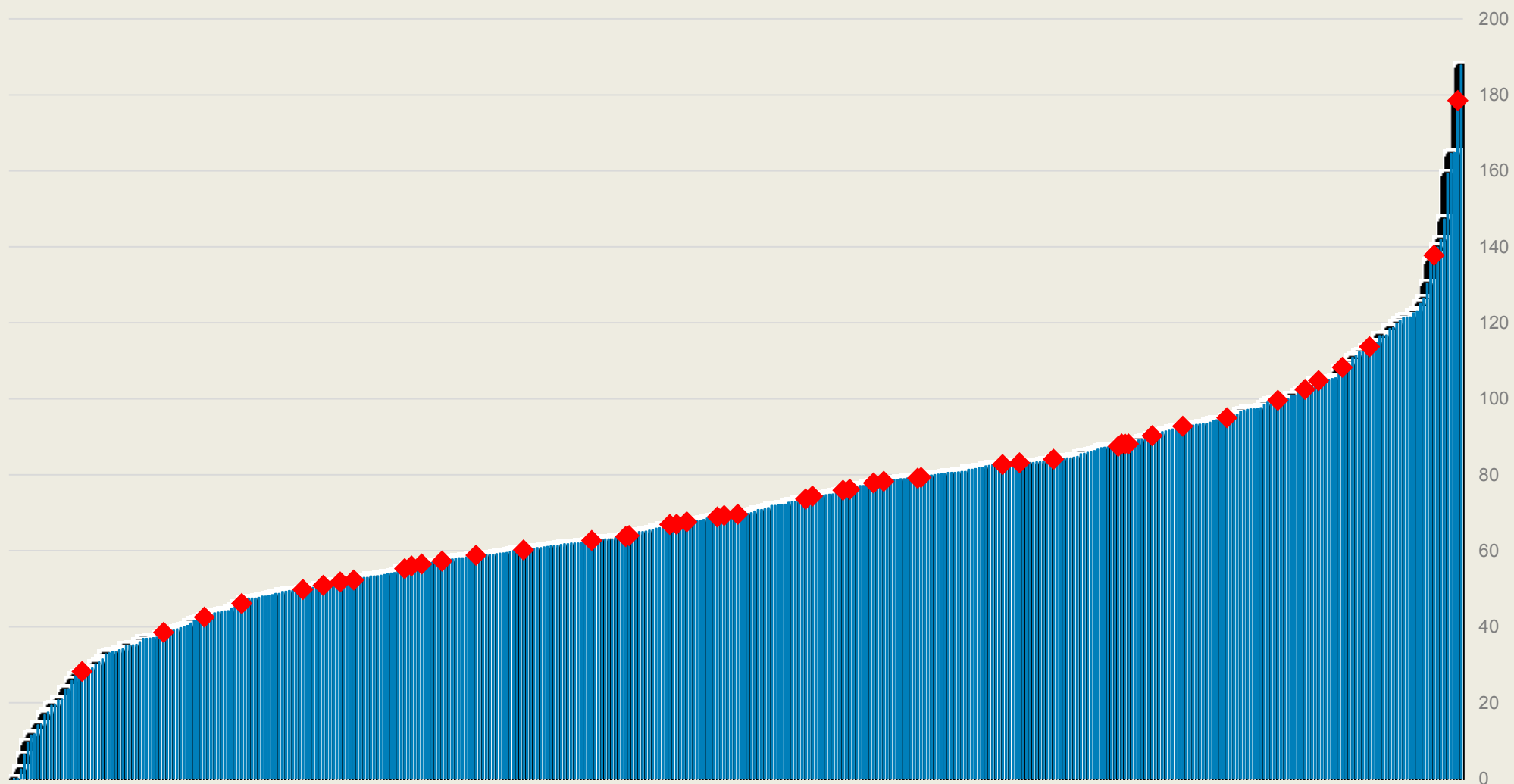
Kilde: SSB/Kostra, kommuner, konsern

1) Sammenhengen mellom lån og netto driftsresultat

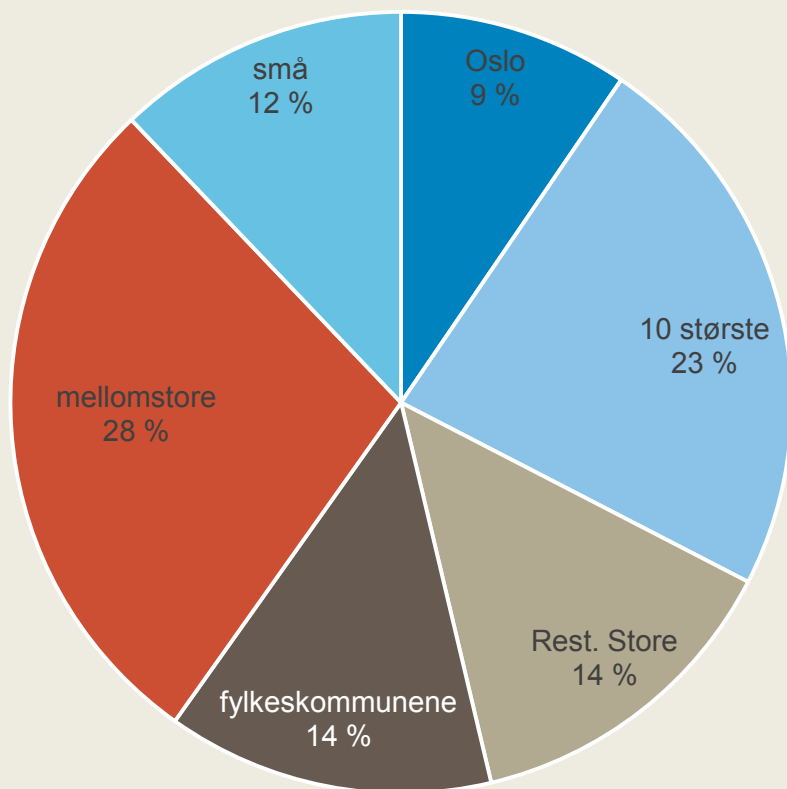
Lite gjeld er ingen garanti for et godt driftsresultat
Det er mulig å kombinere høy gjeld med positivt driftsresultat

1) Hva med ROBEK-kommunene?

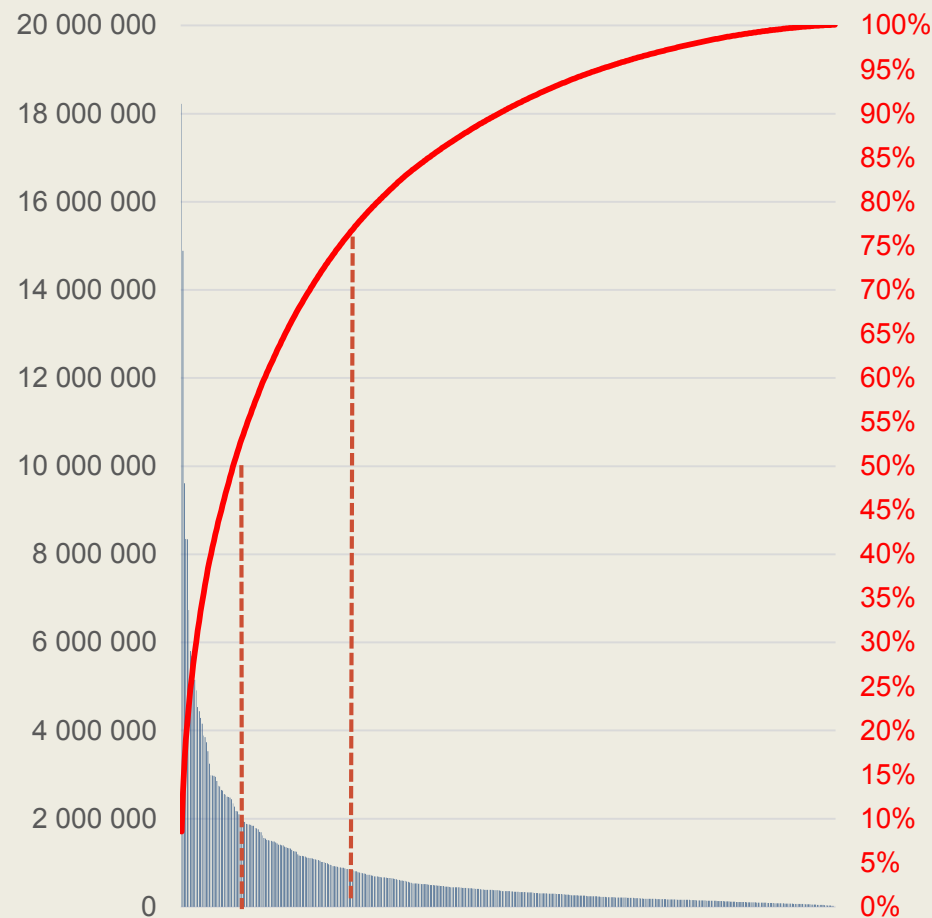

1) De store driver sektorens gjeldsvekst

Fordeling av sektorens lånegjeld

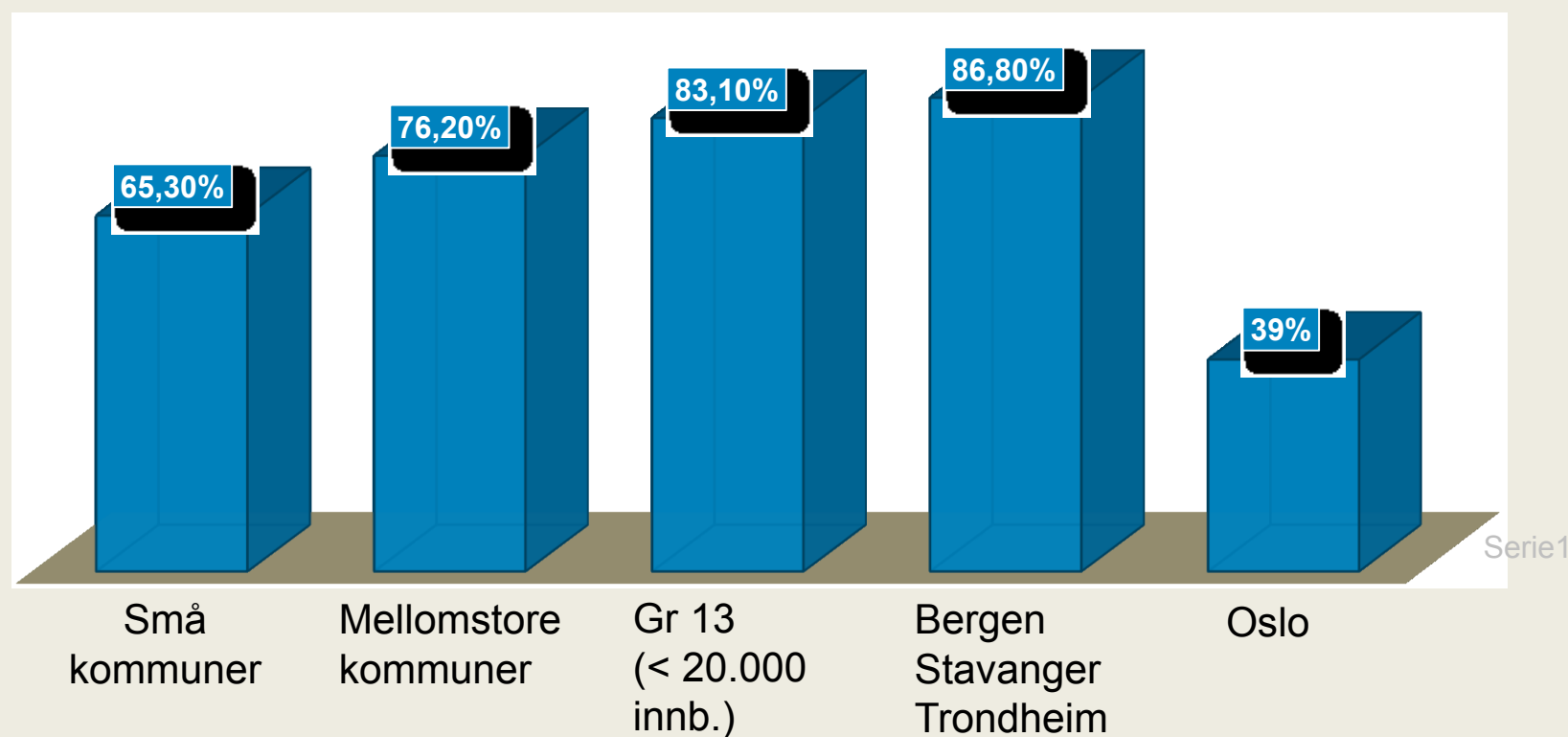

Netto lånegjeld og akkumulert fordeling

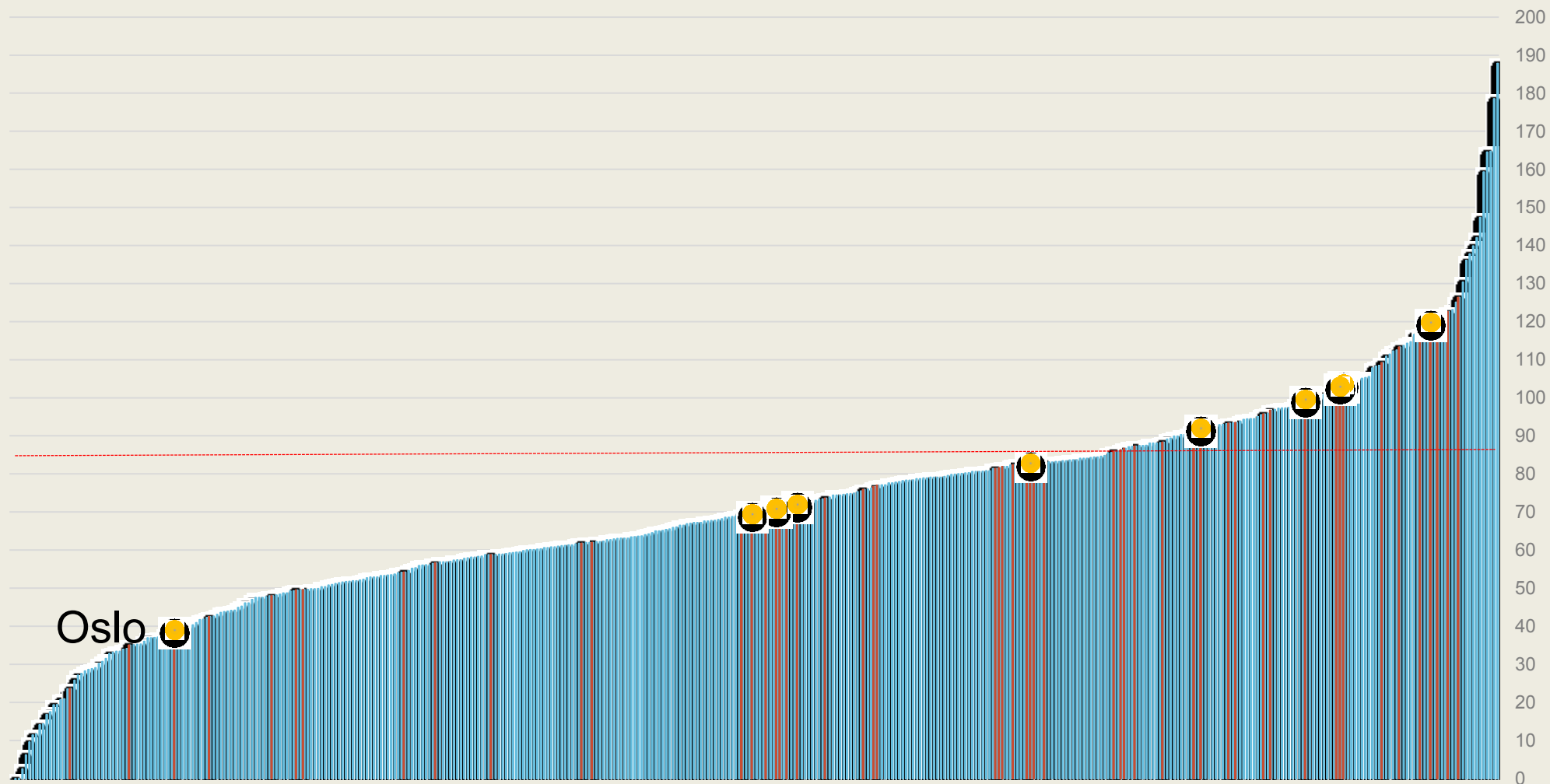

- 37 stk (8 f-kommuner og 29 kommuner) har 50% av sektorens samlede lån
- 108 stk har 75% av samlede lån

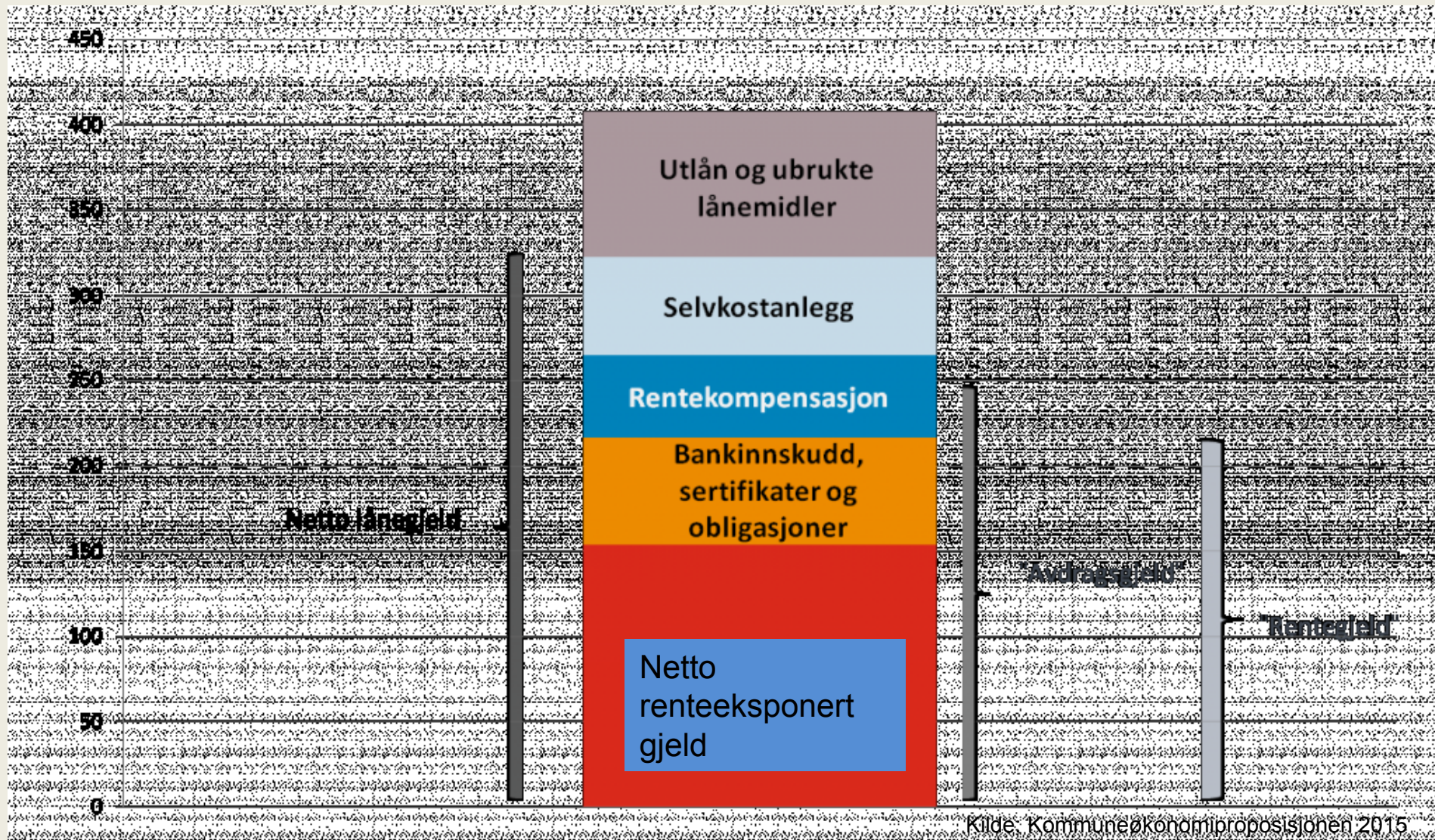
1) Større kommune = høyere gjeldsbelastning

1) Netto lånegjeld/ Brutto driftsinntekter - De aller største kommunene (kostragr. 13 og 14/15)

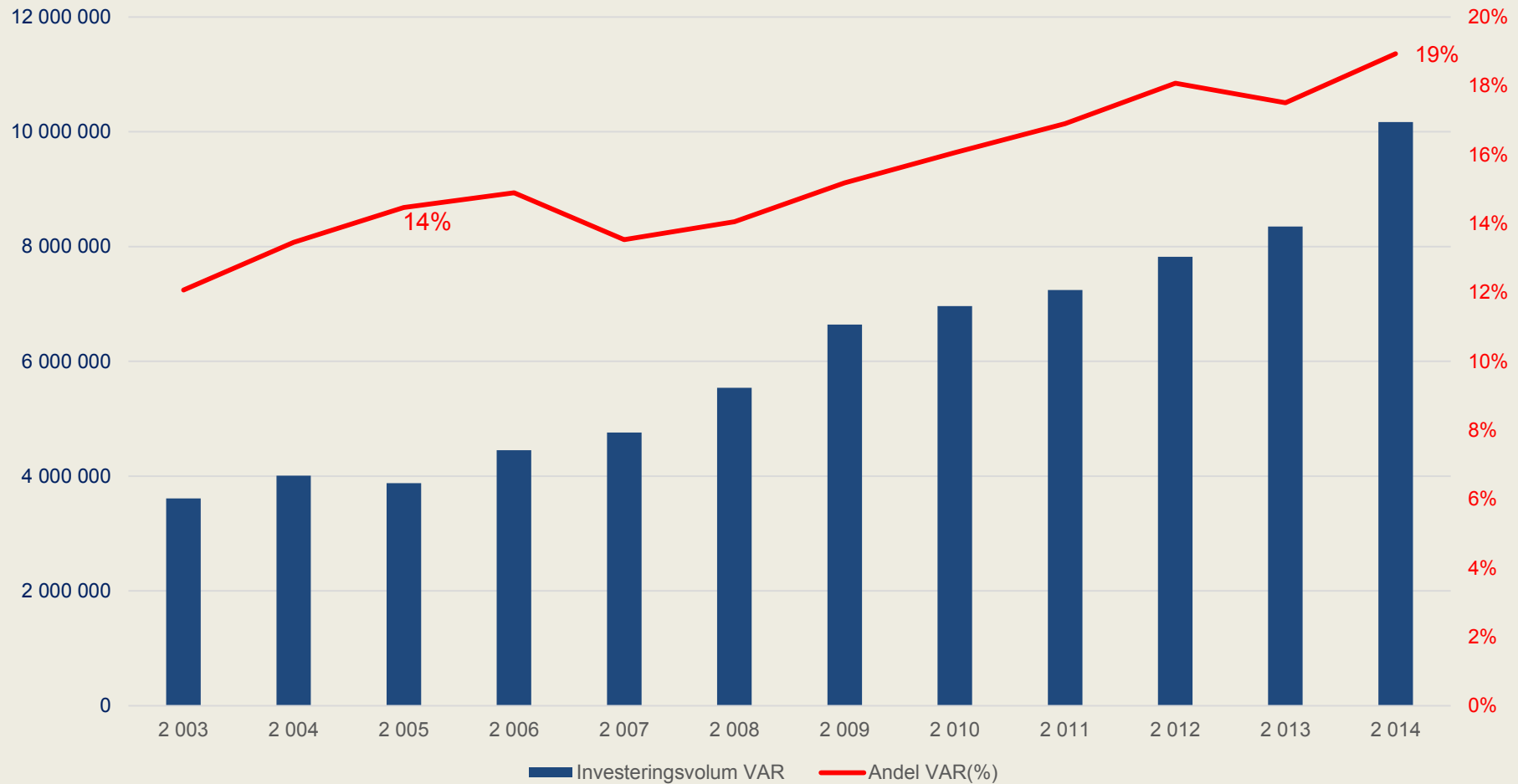

2. Gjeld er ikke gjeld

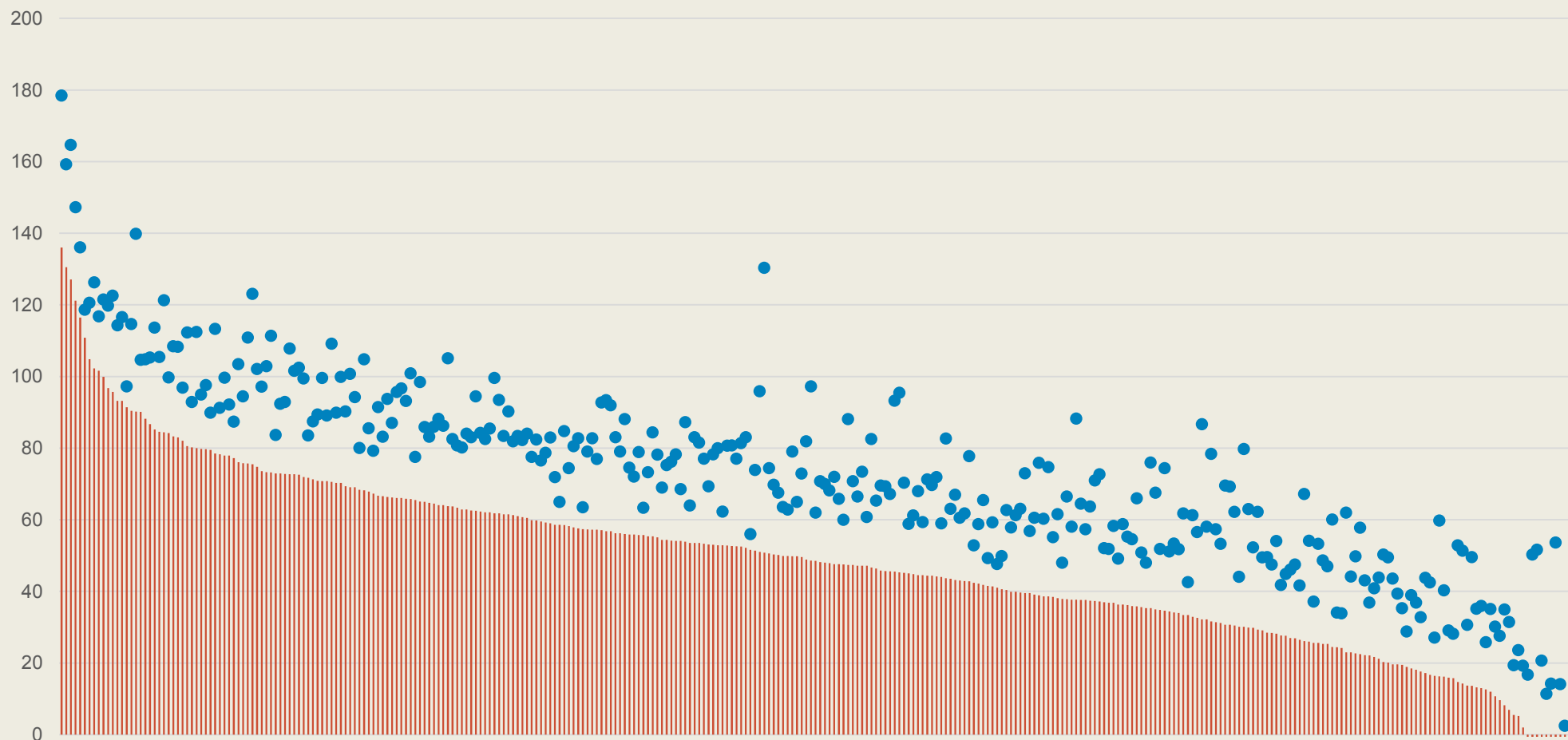

Viktig med en slik bevissthet ned på hver enkelt kommune, både med tanke på utvikling i gjeldsnivå og med tanke på eventuell rentesikring

2) Høy vekst i investeringer innenfor VAR

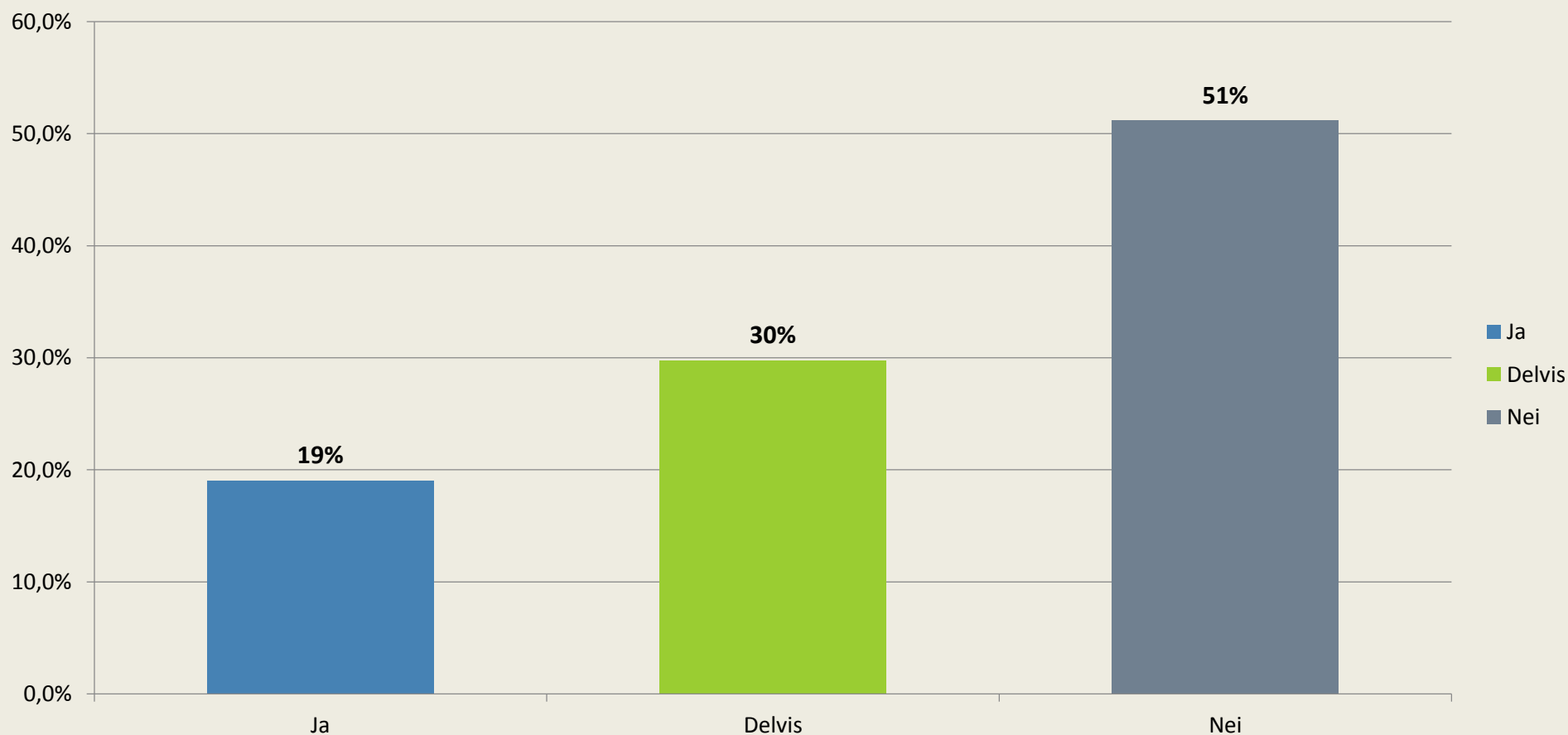
2c) Fra netto lånegjeld til renteeksponert gjeld i % av br. driftsinntekter

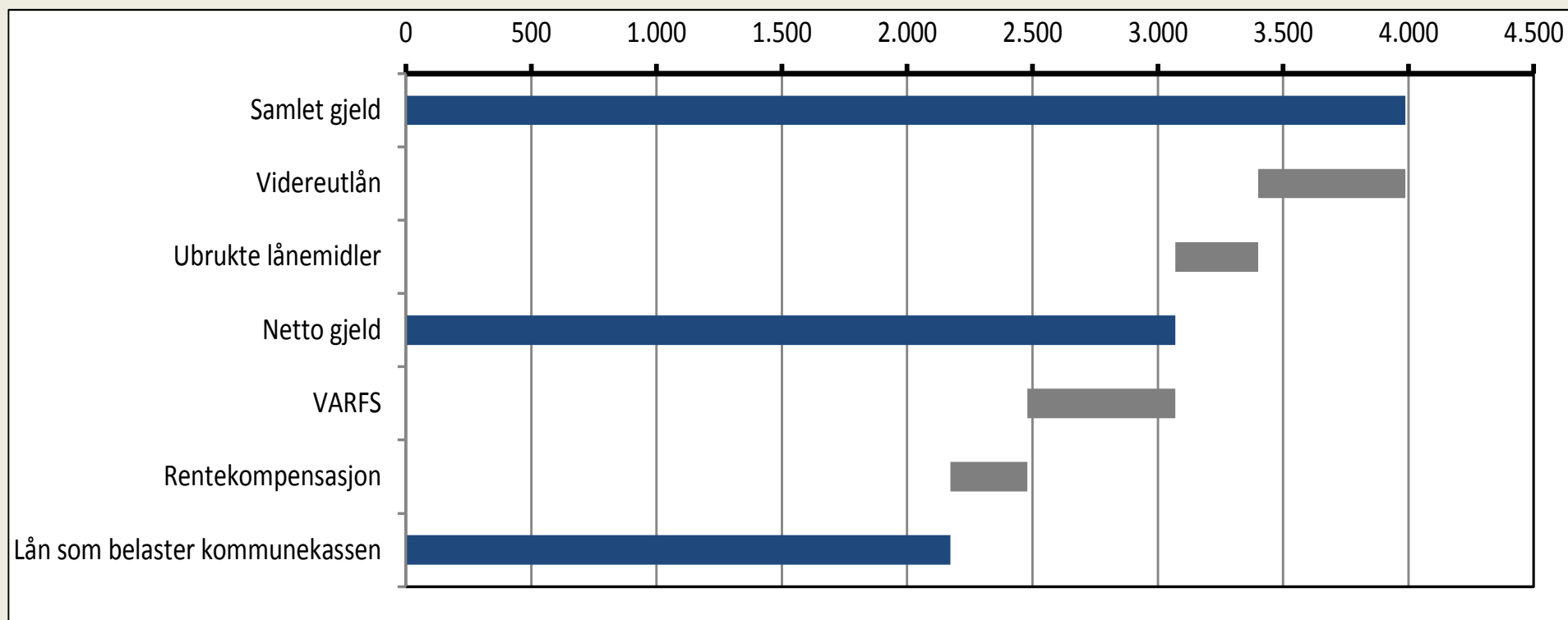
Aggregert så representerer dette en reduksjon i gjelden på ca 100 milliarder kr (ca 40%)

2d) Finansrapportens detaljgrad – selvfinansierende andel

- Viser finansrapporten en oppdeling av gjeld til VAR-investeringer, lån med rentekompensasjon mv. for å vise andel av lånegjeld hvor renter og avdrag må dekkes gjennom frie inntekter?

Eksempel på god rapportering – Ålesund kommune

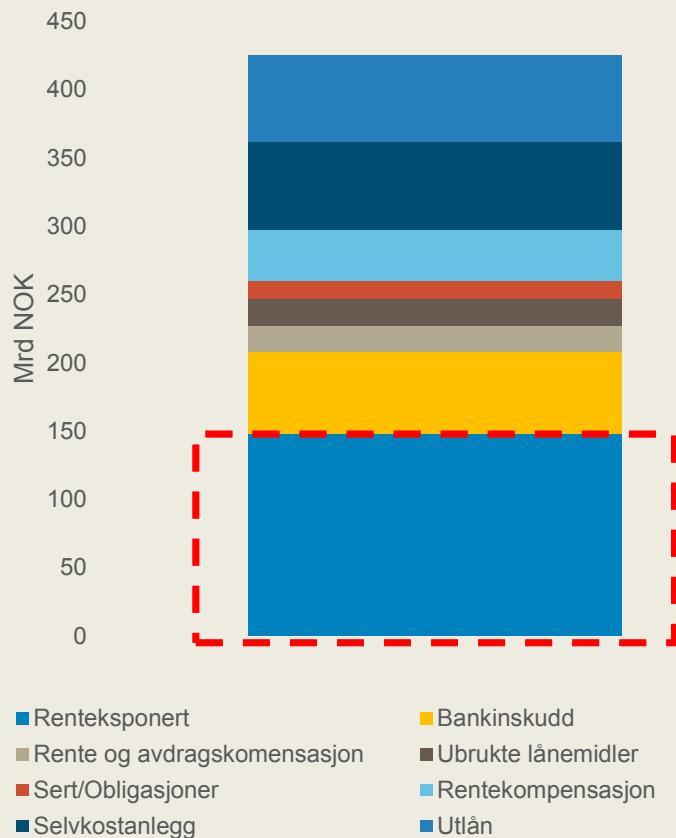

Hvilket lånebeløp er grunnlaget for andel rentesikring?

- 4 mrd ?
- 3,05 mrd ?
- 2,15 mrrd ?

Tilnærmingen til gjeldsoppdeling – avgjørende for kvaliteten på rentesikring

- TBU våren 2015: 148 milliarder kr er renteeksponert gjeld

- Lange fastrentelån KBN 33 milliarder kr
- Fastrentelån inntil 10 år KBN 21 milliarder kr
- Obligasjonslån med fast rente 48 milliarder kr
- 102 milliarder kr**

+ lån med fast rente i KLP ?
 + bruk av renteswapper ?

Det er grunn til å tro at det er rentesikret større beløp i sektoren enn hva den renteeksponerte gjelden skule tilsi

Hva betyr i såfall dette?

- Samlet overbeskyttet mot renteoppgang
- Har ikke fått full effekt av rentenedgangen
- Vil få gradvis effekt etter hvert som gamle rentesikringer løper ut

3) Ansvarlig gjeldsforvaltning

Ansvarlig gjeldsvekst

Hva hvor mye gjeld kan en kommune håndtere i forhold til sine inntekter?

På hvilket nivå legger renter og avdrag beslag på for mye av en kommunes inntekter?

Ansvarlig gjeldsportefølje

Hva er en optimal sammensetning av en gjeldsportefølje med tanke på løpetid og renterisiko?

Et viktig skille mellom renterisiko og refinansieringsrisiko knyttet til lånene?

3) Kommuner har tilnærmet «fri» tilgang til finansiering

- Kommunenes lånevilkår er upåvirket av faktisk finansiell situasjon
- Kommunalbanken (og andre) likebehandler gjeldstyngde kommuner, Robek-kommuner og alle andre kommuner:
 - Lik lånemargin (et lite avvik i kapitalmarkedet)
 - Ingen spesielle krav til rapportering/oppfølging
 - Lik tilgang til lang løpetid
- Ingen diskusjon om verdier i balansen, om verdien av egenkapitalen osv.

Kommuner og fylkeskommuner er privilegerte låntakere

3) Ansvarlig kommunal gjeldsforvaltning er krevende

- Låneopptak er svært regulert, men
- Ingen fasit
- Ingen etablert beste praksis

Et stort ansvar ligger her:

Viktig med gode måltall og en felles virkelighetsforståelse mellom folkevalgte og administrasjon.

Mange vil ha mye å lære av de som er lengst framme på dette området.

3g) Kommunalbanken gjør kredittvurderinger av alle kommuner og fylkeskommuner

- Ingen kredittvurdering i vanlig bank-sammenheng fordi det ikke påvirker kapitalbinding
 - Vi skal stå inne for alle våre beslutninger – kunnskap om våre kunders økonomiske situasjon helt avgjørende i forhold til bankens posisjon i markedet og faktiske størrelse
- **Bruk av «trafikklys»:**
 - Ingen utslag på nøkkeltall
Begrenset analyse
 - Den kundeansvarlige skal gjøre nærmere vurderinger ved nye låneforespørsler
 - Alle låneforespørsler skal behandles i kredittkomitè
 - Ingen nye lån skal gis (med mindre ny informasjon gir bedre nøkkeltall)

3h) Kommunalbanken analyserer alle kommuner hvert år

- Kvantitativ analyse - Fokus på nøkkeltall (Kostra):

- Brutto og netto driftsresultat
- Netto finans og avdrag
- Lånegjeld, brutto og netto
- Investeringsnivå og bruk av lån
- Utvikling i disposisjonsfond
- Eventuelt Robek-kommune

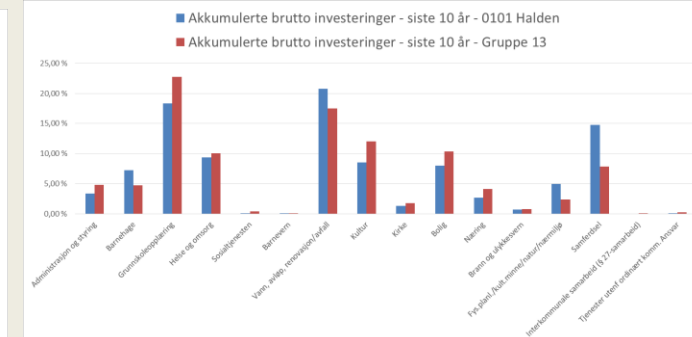
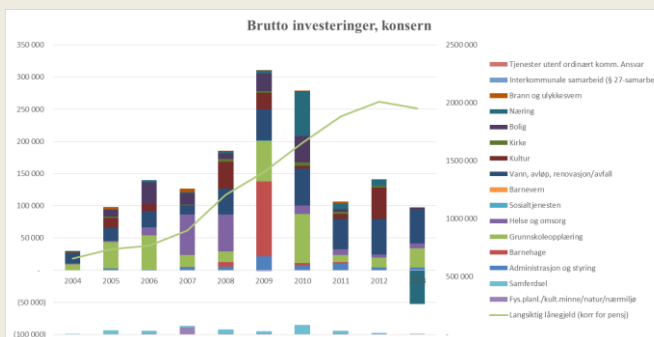
- Kvalitativ analyse

- Virkelighetsforståelse og tiltak
- Hvilke investeringer er foretatt
- Framtidig investeringsnivå

0101 Halden								N/A			Forklaring
Indikator	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Gruppenitt	Fylkessnitt		
2.1 Akkumulert årsresultat	7 814	719	737	6 094	(143 414)	(214 400)	(283 438)	623 536	(143 742)		
2.2 Regnskapsmessig merforbruk	50	196	105	101	(143 414)	(214 432)	(283 539)	(618 243)	(316 719)		
4.2 Brutto lånegjeld (korr for pensjon)	1 138 818	1 434 265	1 625 345	1 968 602	2 272 968	2 400 207	2 552 514				
4.4 Pensjonsforpliktelse	1 219 153	1 340 463	1 457 924	1 576 924	1 830 882	2 191 588	2 418 975				
1.2 Brutto driftsresultat	0,59 %	1,83 %	0,63 %	-0,44 %	-6,73 %	-2,20 %	-1,07 %	2,46 %	1,86 %		
1.3 Netto driftsresultat	0,47 %	0,76 %	-0,56 %	-0,76 %	-8,09 %	-3,65 %	-2,96 %	2,73 %	1,02 %		
1.4 Korrigert netto driftsresultat	-1,45 %	-0,34 %	0,43 %	0,48 %	-8,97 %	-5,66 %	-6,07 %	2,73 %	0,49 %		
3.1 Brutto investeringsutgifter	16,13 %	16,92 %	21,92 %	21,59 %	8,27 %	8,28 %	2,51 %	13,93 %	10,20 %		
3.2 Netto investeringsutgifter	14,39 %	14,35 %	18,58 %	5,32 %	6,79 %	5,67 %	11,44 %	10,74 %	9,33 %		
3.3 Netto finans og avdrag	3,31 %	3,98 %	4,50 %	4,01 %	5,13 %	5,04 %	5,40 %	3,86 %	5,06 %		
3.4 Netto avdragsutgifter	3,04 %	2,30 %	2,94 %	2,22 %	2,38 %	2,64 %	2,67 %	3,25 %	3,47 %		
4.1 Langsigtig lånegjeld (korr for pensjon)	70,89 %	86,31 %	89,02 %	97,95 %	108,70 %	107,63 %	98,55 %	99,53 %	93,47 %		
4.2 Brutto lånegjeld (korr for pensjon)	89,77 %	102,84 %	103,36 %	116,41 %	131,31 %	128,55 %	128,87 %	116,33 %	111,15 %		
5.1 Arbeidskapital	6,58 %	17,21 %	10,11 %	18,01 %	16,90 %	14,04 %	-3,09 %	23,67 %	17,48 %		
5.3 Disposisjonsfond	3,53 %	1,50 %	1,59 %	0,05 %	0,33 %	0,30 %	0,26 %	7,50 %	4,70 %		
6.1 Eigenkapital	33,67 %	34,74 %	29,06 %	32,07 %	11,98 %	-6,11 %	-19,78 %	48,70 %	21,08 %		
1.1 Brutto driftsinntekter	45 161	49 129	54 649	57 874	58 592	62 486	65 732	67 336	67 353		
1.2 Brutto driftsresultat	267	898	342	(254)	(3 944)	(1 373)	(700)	1 653	1 251		
1.3 Netto driftsresultat	214	375	(307)	(438)	(4 738)	(2 281)	(1 946)	1 839	687		
1.4 Korrigert netto driftsresultat	(657)	(165)	236	280	(5 258)	(3 534)	(3 993)	1 837	329		
2.1 Akkumulert årsresultat	278	25	26	209	(4 854)	(7 175)	(9 407)	360	(504)		
2.4 Frie inntekter	28 602	30 027	32 491	33 649	39 703	43 150	44 876	45 440	44 913		
3.4 Netto avdragsutgifter	1 375	1 128	1 607	1 282	1 393	1 651	1 757	2 185	2 340		
4.1 Langsigtig lånegjeld (korr for pensjon)	32 012	42 403	48 650	56 687	63 690	67 253	64 777	67 018	62 952		
4.2 Brutto lånegjeld (korr for pensjon)	40 539	50 522	56 483	67 372	76 938	80 328	84 711	78 332	74 866		
4.3 Netto lånegjeld	26 631	34 066	43 005	48 062	50 956	53 289	53 494	58 030	50 983		
6.2 Totale eiendeler	99 144	114 805	123 029	139 898	145 930	149 857	151 992	186 522	161 713		
Utslag	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Potensielle	Eksterierende/Potensielle	Eksterierende/Potensielle				
Melding: Dato	INN 1-Jan-01	UT 18-Nov-02	INN 1-Aug-12								

ROBEK		
1-Jan-01	18-Nov-02	1-Aug-12

KBN Portefølje (NOK Kr)			
	Utestående lån	Uavregnede lån	Befolkningsutvikling og sysselbetjing
Kommunen	1 180 220 446	-	Imbyggere i kommunen
Kommunale foretak	-	-	Befolkningsvekst - siste fem år (%)
Interkommunale selskaper	-	-	Befolkningsvekst - siste året (%)
Garantier (Selskyltner 20%-vektet)	-	-	Pending
Garantier (>20%-vektet)	1 728 573	-	Pendingandel (%)
TOTALT	1 181 949 019	-	Arbeidende befolkning
Fylke	01 Østfold	Gruppe 13	
Antall kommuner i fylket	18	Antall kommuner i gruppen	46

4) Økende omfang på kortsiktig finansiering

Kommunenes ukjente risiko

Nye tall viser at norske kommuner må ta opp lån på 120 milliarder kroner det neste året. Hva om investorene uteblir?

Forsvarlig gjeldsforvaltning tilsier at låntager er bevisst forholdet mellom kortsiktig gjeld og langsiktige forpliktelser. Når en kommune bygger en skole eller et sykehjem, skal det gjerne stå i 40-50 år.

Historisk er dette blitt finansiert med avdragsbaserte gjeldsbrevlån med løpetid opp mot 30-40 år.

Nå velger stadig flere kommuner og fylkeskommuner å finansiere seg i kapitalmarkedet som tilbyr langt kortere finansiering. Et typisk obligasjonslån har mellom to og fem års løpetid mens sertifikatlån har under ett års løpetid. De siste årene har kapitalmarkedets andel av kommunesektorens samlede gjeld økt fra 20 til over 30 prosent. Utestående volum av sertifikater har doblet seg.

Hovedårsaken er lavere rentekostnad. Men kort løpetid betyr at beløpet må finansieres hyppig, og låntager baserer seg på at det alltid er en investor som er villig til å plassere sine penger i kommunepapirer.

**Kreditt
Kristine
Falkgård**

”

Når bruken av lån med kort løpetid øker for hele sektoren, innebærer det at lånevolumet som skal refinansieres det neste året vokser. En stadig høyere andel kortsiktig finansiering gir økt sårbarhet mot ubalanser mellom tilbud og etterspørsel i kapitalmarkedet. Rentevilkårene på obligasjoner og sertifikater kan svinge betydelig og er påvirket av likviditeten i markedet.

De siste månedene har påslaget over pengemarkedsrenten som norske kommuner må betale tidvis vist en sterkt økende tendens.

Ved utgangen av august i år var kommuneforvaltningens samlede gjeld på 425 milliarder kroner. **Kommunalbankens** beregninger viser at cirka 90 milliarder av denne gjelden må refinansieres neste 12 måneder fordi gjelden har kortere løpetid enn den underliggende investeringen som finansieres. I tillegg kommer behovet for finansiering av nye investeringer som **Kommunalbanken** estimerer til rundt 30 milliarder kroner.

Totalt skal altså kommunene

ta opp lån for rundt 120 milliarder kroner det neste året.

Denne refinansieringsrisikoen fremkommer ikke i noe offentlig tilgjengelig statistikk eller regnskap. I SSBs Kostra-rapportering inngår både sertifikatlån og korte obligasjonslån i nøkkeltallet «Langsiktig gjeld i prosent av brutto driftsinntekter». Dette til tross for at SSB i sin definisjon av nøkkeltallet skriver at «langsiktige lån har normalt lengre løpetid enn ett år».

”

De siste månedene har påslaget over pengemarkedsrenten som norske kommuner må betale tidvis vist en sterkt økende tendens

Retningslinjene for god kommunal regnskapsskikk (KRS1) sier at all rentebærende gjeld skal føres som langsiktig, selv den delen som forfaller i løpet av kommende år. Det står altså i kontrast til SSBs definisjon.

Regnskapsstandarder bedrifter er underlagt krever at det enten i balansen eller i noteopplysninger skal synliggjøres hvor mye av total gjeld som forfaller kommende år, og som dermed per definisjon er kortsiktig.

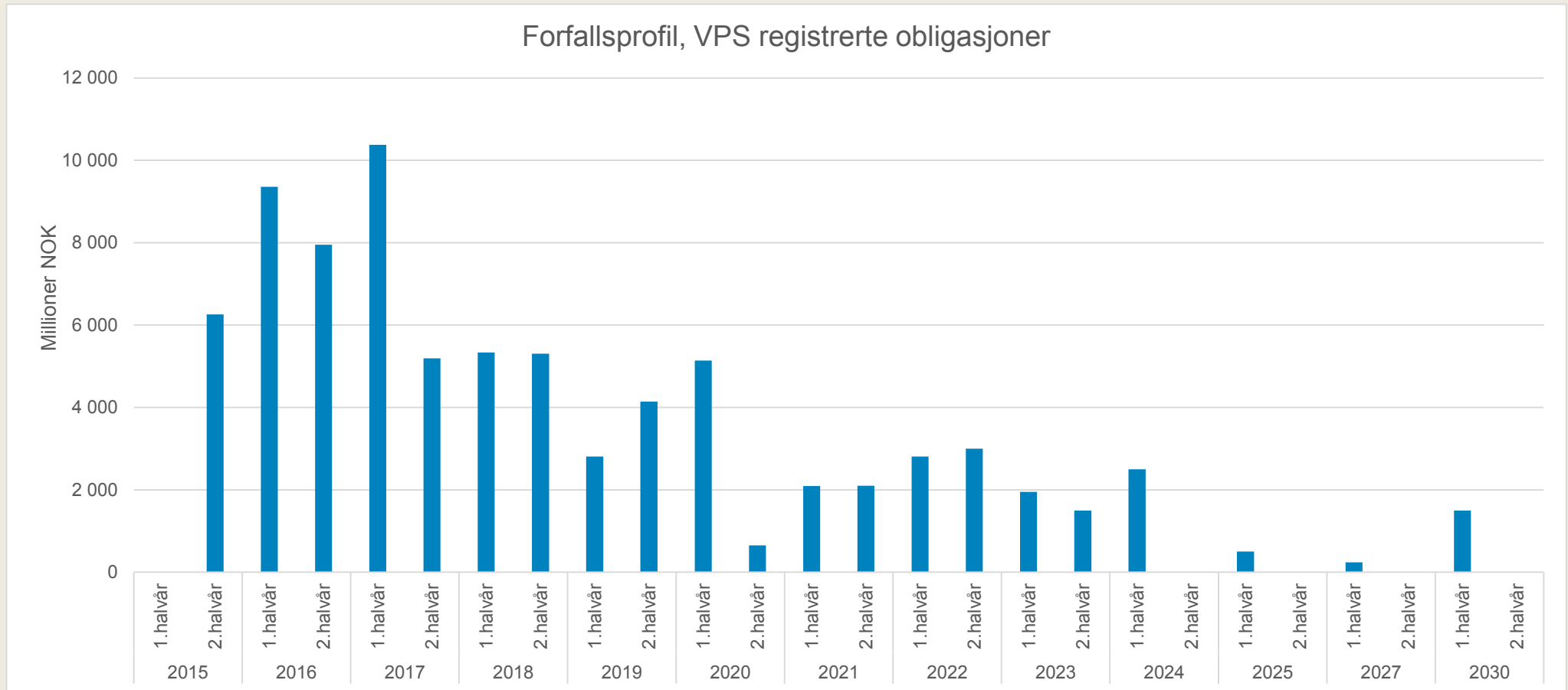
Kommunenes finansreglement bør i større grad reflektere kommunens toleransegrense for refinansieringsrisiko.

I tillegg bør kommunegjeldens løpetidsprofil rapporteres i offentlig tilgjengelig informasjon. På den måten kan kommunens administrasjon, folkevalgte og andre kan ta stilling til om risikoen er på ønsket nivå.

Kristine Falkgård, administrerende direktør, **Kommunalbanken**

Dagens Næringsliv 9.nov 2015

4) Utestående i kapitalmarkedet har kort løpetid

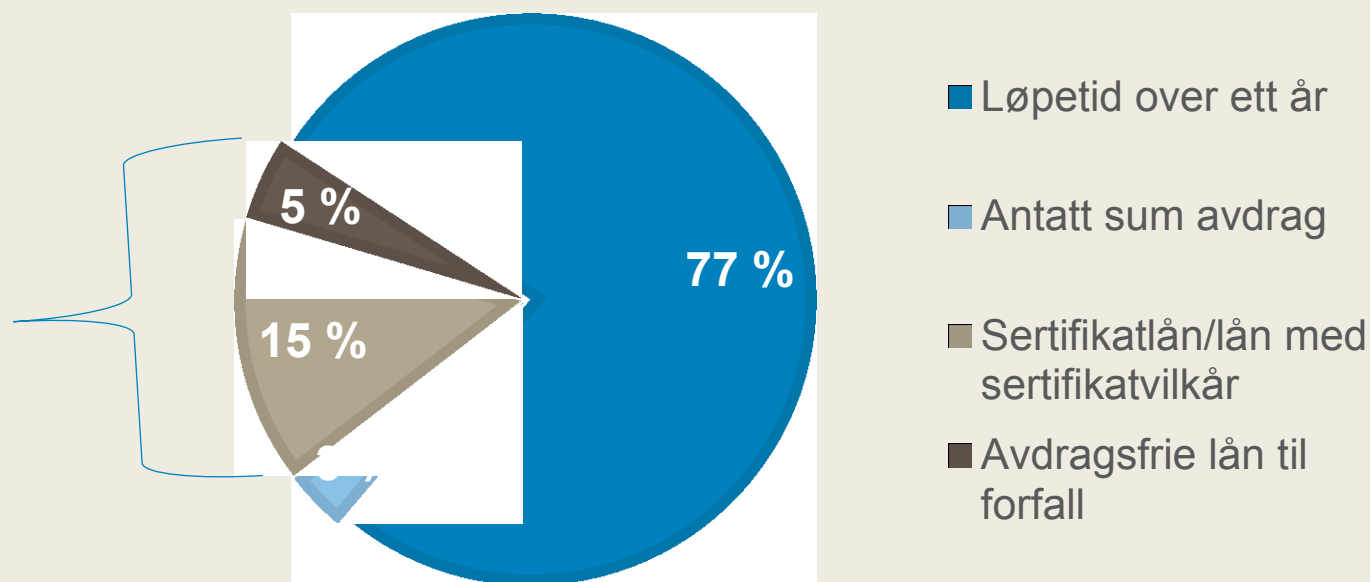
- Vektet løpetid på 3,4 år
- Uten Oslo kommune er samme vektede løpetid på 2,4 år

4) Ca 20% av utestående gjeld utløper de neste 12 mnd

- Økende bruk av sertifikatlån og obligasjonslån med 1-3 års løpetid

➔ en økende del av utestående gjeld får kort løpetid – og må refinansieres

Ca. 20%, tilsvarende ca 90 milliarder kr forfaller og må refinansieres de neste 12 mnd

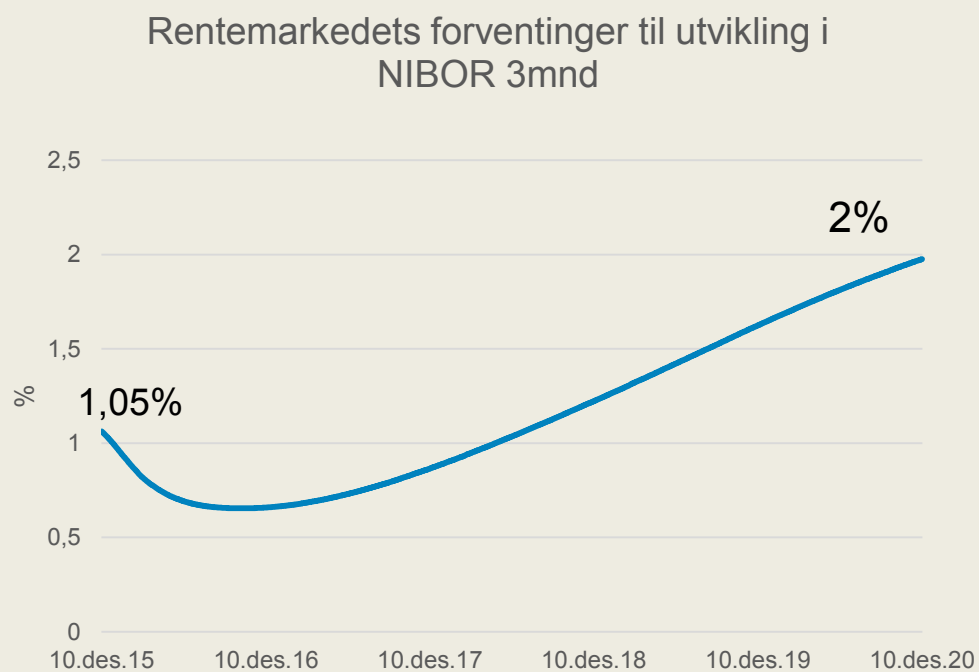

- En økende refinansieringsrisiko på sektornivå
- Omfanget er ikke kjent fordi det ikke skilles mellom kort og lang rentebærende gjeld i kommunale regnskap

Hvor står kommunesektoren i desember 2020?

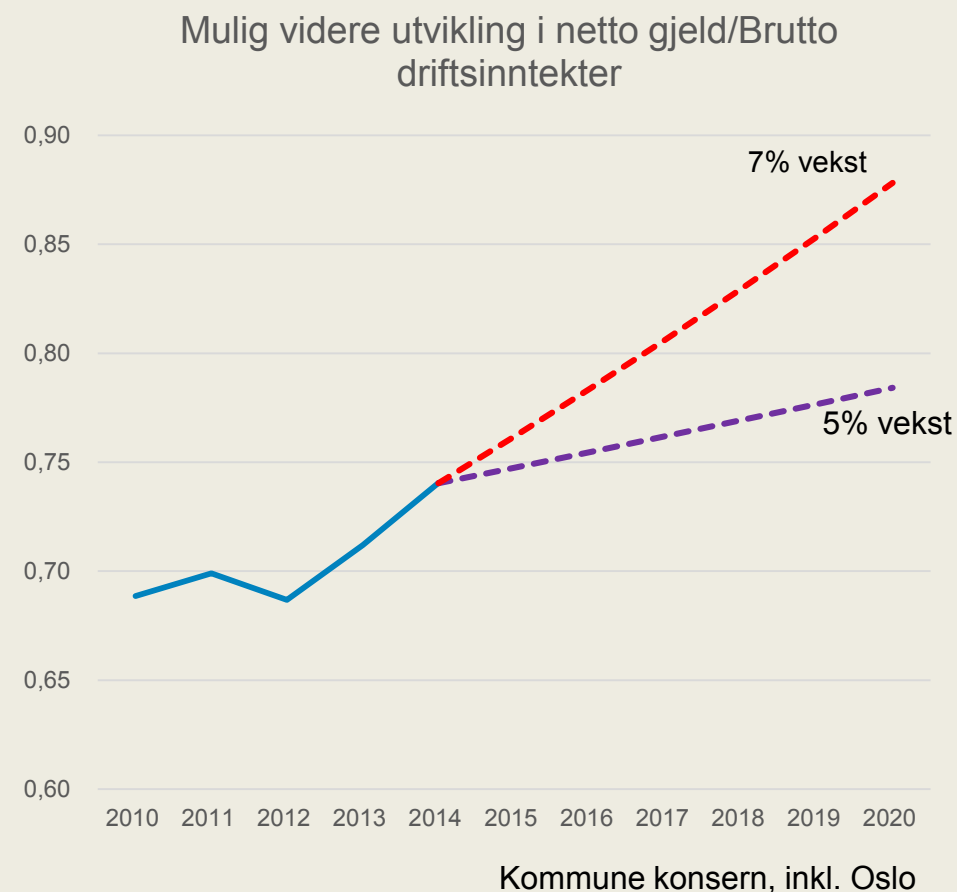
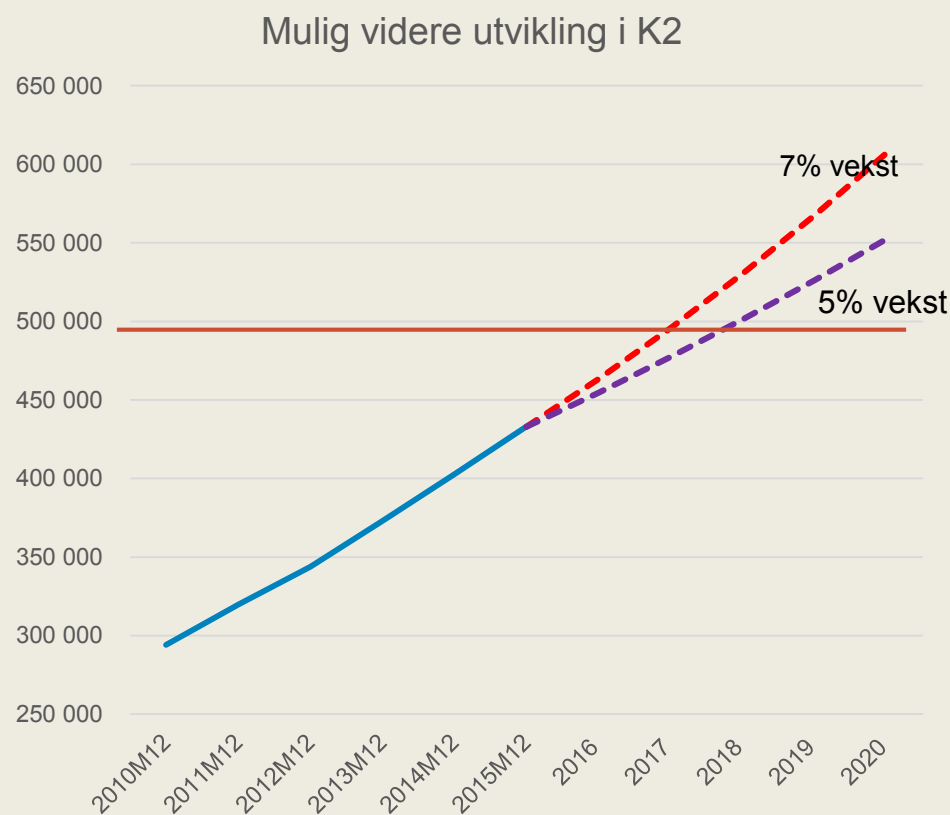

Fortsatt lavt rentenivå i 2020

Med en forventet markedsrente på rundt 2% kan dette innebære en lånerente på lange lån på 2,5 – 2,8%

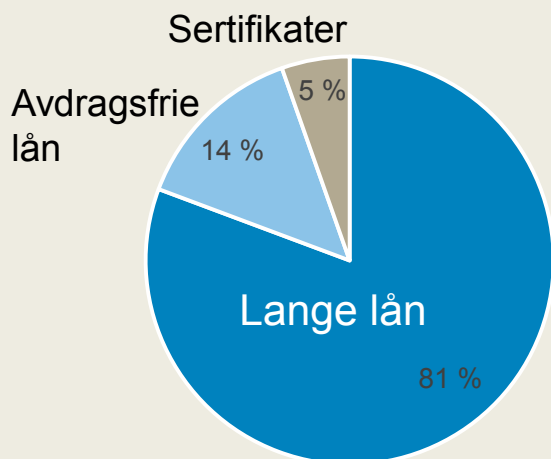
Fortsatt høyt investeringsnivå – gjeldsveksten henger på

Hvor en gjeldsvekst kommer og hva den benyttes til er viktig med tanke på fremtidig bærekraft

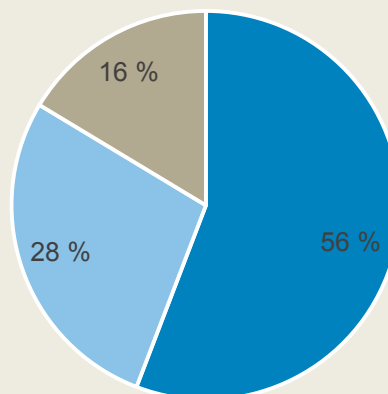
Vil omfanget av kort og mellomlang finansiering fortsatt øke?

2010 – 294 mrd kr

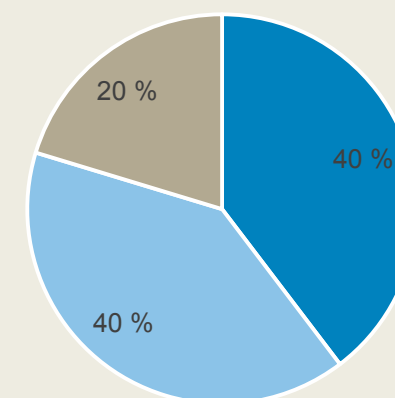
Gjennomsnittlig løpetid
Ca 12 år

2015 – ca 430 mrd kr

Gjennomsnittlig løpetid
Ca 9 år

2020 – 600 mrd kr ?

Gjennomsnittlig løpetid
Ca 7 år

Løpetiden på kommunesektorens gjeld på vei ned.
Problematisk eller bare en naturlig tilpasning til økt bruk av kapitalmarkedet?
Det øker i hvert fall den finansielle risikoen i sektoren

Visjon

**Langsiktig partner
for lokal velferd**

Verdier

**Åpen
Ansvarlig
Tett på**

